

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Vodič o členu 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima

Zabrana mučenja

Ažurirano 31. avgusta 2025.

Pripremio Sekretarijat. Ne obavezuje Sud.

Molimo izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili da reproduciraju cjelokupni Vodič ili neki njegov dio u obliku štampane ili elektronske publikacije da popune obrazac za kontakt: [zahtjev za reprodukciju ili ponovno objavljivanje prevoda](#) kako bi dobili informacije o postupku davanja dozvole za objavljivanje.

Ako želite da znate na kojim se prevodima Vodiča kroz sudsku praksu trenutno radi, pogledajte spisak [prevoda u pripremi](#).

Ovaj Vodič je izvorno napisan na engleskom jeziku. Redovno se ažurira, a posljednje ažuriranje je izvršeno 31. avgusta 2025. Može podlijegati uredničkoj reviziji.

Vodiči kroz sudsku praksu mogu se preuzeti na adresi <https://ks.echr.coe.int>. Za najnovije podatke o publikacijama pratite nalog Suda na X-u na adresi https://x.com/ECHR_CEDH.

Ovaj prevod je objavljen u dogovoru sa Vijećem Evrope i Evropskim sudom za ljudska prava. Isključivu odgovornost za njega snosi prevodilačka agencija Alkemist d.o.o. © Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2025.

Sadržaj

Napomena čitaocima	5
I. Opšta razmatranja	6
A. Tumačenje člana 3	6
B. Obaveze države prema članu 3	6
C. Obim člana 3	6
D. Vrste zabranjenog postupanja ili kažnjavanja	7
1. Mučenje	7
2. Nečovječno postupanje ili kažnjavanje	8
3. Ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje	9
E. Odnos između članova 2. i 8. Konvencije	11
II. Zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje vrše ili omogućavaju državni službenici	12
A. Preliminarne napomene	12
B. Ocjena dokaza	12
1. Standard dokazivanja	12
2. Teret dokazivanja	13
C. Upotreba sile od strane državnih službenika	13
1. Opšta razmatranja	13
2. Upotreba posebnih sredstava ili mjera ograničavanja slobode	14
D. Pretres koji uključuje skidanje odjeće ili intimni pretres tijela	15
E. Vojna obaveza	15
F. Uslovi u pritvoru	16
G. Medicinska njega u pritvoru	16
H. Patnja članova porodice žrtve	16
1. Preliminarne napomene	16
2. Članovi porodica nestalih osoba	17
3. Potvrđene smrti	17
4. Postupanje prema mrtvim tijelima	18
5. Ostalo	18
I. Osuda i izricanje kazne	19
1. Godine starosti potrebne za postojanje krivične odgovornosti	19
2. Grubo nesrazmjerne kazne	19
3. Smrtna kazna	19
4. Doživotna kazna zatvora	20
J. Ekstradicija i protjerivanje	21
K. Prinudne medicinske intervencije	21
a. Opšta načela	21
b. Prinudno hranjenje	22
c. Prinudno psihijatrijsko liječenje	22
d. Prisilna sterilizacija i prisilni pobačaj	23
e. Uklanjanje narkotika i drugih dokaza iz unutrašnjosti tijela osobe	23

III. Zaštita od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje vrše nedržavni akteri.....	24
A. Obim pozitivnih obaveza države	24
B. Priroda pozitivnih obaveza države	25
1. Obaveza uspostavljanja odgovarajućeg zakonodavnog i regulatornog okvira	25
2. Obaveza preduzimanja preventivnih operativnih mjera	26
C. Neka pojašnjenja kroz primjere	26
IV. Obaveza sprovođenja istrage o tvrdnjama mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja	27
A. Obim procesnih obaveza	27
B. Svrha istrage	28
C. Priroda i nivo ispitivanja	28
D. Standardi istrage	28
1. Preliminarne napomene	28
2. Nezavisnost	29
3. Adekvatnost.....	30
4. Hitnost i razumna ažurnost	31
5. Javna kontrola i učešće žrtve	32
E. Pitanja u vezi s krivičnim procesuiranjem, sankcionisanjem i naknadom	33
F. Istraga krivičnih djela počinjenih iz mržnje.....	34
G. Procesne obaveze u prekograničnim kontekstima	34
H. Obnavljanje procesnih obaveza	35
Lista citiranih predmeta	36

Napomena čitaocima

Ovaj vodič dio je serije Vodiča kroz sudsku praksu koje objavljuje Evropski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Sud“, „Evropski sud“, „Sud u Strazburu“) kako bi obavijestio pravnike o temeljnim presudama i odlukama koje je Sud u Strazburu donio. U ovom Vodiču analizira se i sažima sudska praksa po članu 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija“ ili „Evropska konvencija“). Čitaoci će u ovom Vodiču naći ključna načela u datoj oblasti i sve mjerodavne presedane.

Citirana sudska praksa izabrana je među ključnim, važnim i/ili nedavno donesenim presudama i odlukama.*

Presude i odluke Suda ne služe samo da bi se odlučivalo o predmetima koji su pred njega iznijeti nego i da bi se razjasnila, zaštitila i razvila pravila utvrđena Konvencijom, čime se doprinosi tome da države poštuju obaveze koje su preuzele kao visoke strane ugovornice (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 154, i *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], 2016, stav 109).

Zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom jeste da u opštem interesu odlučuje o pitanjima javne politike, čime se unapređuju standardi zaštite ljudskih prava i proširuje sudska praksa u toj oblasti na cijelu zajednicu visokih strana potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012, stav 89). Sud posebno ističe ulogu Konvencije kao „konstitutivnog instrumenta evropskog javnog reda“ u oblasti ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 2005, stav 156, i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španije* [VV], 2020, stav 110).

Protokolom br. 15 uz Konvenciju nedavno je u Preambulu Konvencije dodato načelo supsidijarnosti. Ovo načelo „predviđa zajedničku odgovornost strana ugovornica i Suda“ u pogledu zaštite ljudskih prava, pri čemu domaće vlasti i sudovi moraju da tumače i primjenjuju domaće pravo na način kojim se u najvećoj mogućoj mjeri poštuju prava i slobode definisane Konvencijom i Protokolima uz nju (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stav 324).

Ovaj Vodič sadrži reference za ključne riječi za svaki navedeni član Konvencije i dodatnih protokola uz nju. Pravna pitanja koja se otvaraju u vezi sa svakim predmetom sažeta su u *Listi ključnih riječi*, odabranih iz rječnika termina preuzetih (uglavnom) direktno iz teksta Konvencije i njenih protokola.

Baza podataka HUDOC sudske prakse Suda omogućava pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje po ključnim riječima omogućava pronalaženje grupa dokumenata sličnog pravnog sadržaja (obrazloženja i zaključci Suda u svakom predmetu rezimiraju se ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na tag „Case Details“ („Detalji predmeta“) u bazi podataka HUDOC. Detaljnije informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima možete naći u korisničkom priručniku „*HUDOC user manual*“.

---

* Hiperlinkovi za navedene predmete u elektronskoj verziji Vodiča odnose se na tekst na engleskom ili francuskom jeziku (dva službena jezika Suda) presuda ili odluka koje je donio Sud, kao i odluka ili izvještaja Evropske komisije za ljudska prava (u daljem tekstu: „Komisija“). Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)“ označava da je citat iz odluke Suda, a skraćenica „[VV]“ označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće. Presude Vijeća koje nisu bile pravosnažne u trenutku objavljivanja ovog ažuriranog teksta označene su znakom (*).

I. Opšta razmatranja

A. Tumačenje člana 3

1. Pristup Suda tumačenju člana 3. mora biti vođen činjenicom da predmet i svrha Konvencije, kao instrumenta zaštite pojedinaca, zahtijevaju da se njene odredbe tumače i primjenjuju tako da njihova zaštita bude praktična i efektivna. Svako tumačenje prava i sloboda garantovanih Konvencijom mora biti u skladu s njenim opštim duhom, budući da je ona instrument osmišljen da održava i promoviše ideje i vrijednosti demokratskog društva (*Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989, stav 87).
2. Član 3. Konvencije utvrđuje jednu od najfundamentalnijih vrijednosti demokratskih društava. Zapravo, zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja predstavlja civilizacijsku vrijednost neraskidivo povezanu s poštovanjem ljudskog dostojanstva (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 81). Ova zabrana je apsolutna; ne dopušta odstupanje na osnovu člana 15. stava 2, čak ni u slučaju javne opasnosti koja prijete opstanku nacije ili u najtežim okolnostima, poput borbe protiv terorizma i organizovanog kriminala ili priliva migranata i tražilaca azila, bez obzira na ponašanje dotične osobe (*A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 126; *Mocanu i drugi protiv Rumunije* [VV], 2014, stav 315; *El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 195; *Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2009, stavovi 187–188), niti na prirodu navodnog krivičnog djela koje je počinila (*Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006, stav 116; *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stav 87).

B. Obaveze države prema članu 3

3. Član 3. se najčešće primjenjuje u situacijama u kojima zabranjeni oblik postupanja potječe od namjerno izvršenih radnji državnih službenika ili javnih vlasti. Uopšteno se može opisati kao nametanje prvenstveno negativne obaveze državam da se suzdrže od nanošenja ozbiljne štete osobama pod njihovom jurisdikcijom (*Hristozov i drugi protiv Bugarske*, 2012, stav 111).
4. Međutim, Sud je također smatrao da države imaju i pozitivne obaveze prema članu 3. Konvencije, koje obuhvataju slijedeće: prvo, obavezu uspostavljanja zakonodavnog i regulatornog okvira zaštite; drugo, u određenim jasno definisanim okolnostima, obavezu preduzimanja operativnih mjera radi zaštite pojedinaca od rizika postupanja koje je protivno ovoj odredbi; i treće, obavezu sprovođenja efektivne istrage o dokazivim tvrdnjama o takvom postupanju. Uopšteno govoreći, prva dva aspekta ovih pozitivnih obaveza svrstavaju se kao „materijalna”, dok treći aspekt odgovara procesnoj obavezi države (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 178).

C. Obim člana 3

5. Zabrana iz člana 3. Konvencije ne obuhvata sve slučajeve zlostavljanja (*Savran protiv Danske* [VV], 2021, stav 122). Prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, u načelu, da bi zlostavljanje potpadalo pod djelokrug člana 3, mora dostići minimalni stepen težine. Ocjena tog nivoa je relativna i zavisi od svih okolnosti slučaja, kao što su trajanje postupanja, njegovi fizički ili psihički učinci te, u određenim slučajevima, pol, dob i zdravstveno stanje žrtve (*Muršić protiv Hrvatske* [VV], 2016, stav 97).
6. Radi utvrđivanja da li je prag ozbiljnosti dostignut, mogu se uzeti u obzir i drugi faktori, posebno: (a) svrha zbog koje je zlostavljanje izvršeno, uključujući namjeru ili motivaciju iza njega, iako odsustvo namjere poniženja ili degradacije žrtve ne može samo po sebi isključiti postojanje povrede člana 3. Konvencije; (b) kontekst u kojem je zlostavljanje izvršeno, poput okruženja povišenih tenzija i emocija; i (c) da li se žrtva nalazi u ranjivoj situaciji (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 160).
7. Kada procjenjuje da li je osoba bila podvrgnuta zlostavljanju koje je dostiglo minimalni stepen težine, posebno kada je postupanje izvršeno od strane privatnih pojedinaca, Sud uzima u obzir niz faktora od kojih svaki može imati značajnu težinu. Svi ovi faktori podrazumijevaju da je postupanje kojem je žrtva

bila „podvrgnuta” posljedica namjerne radnje. Stoga fizičke povrede i fizički i duševni bol koji pojedinac pretrpi nakon nesreće koja je rezultat slučajnosti ili nemarnog ponašanja ne može se smatrati posljedicom „postupanja” kojem je taj pojedinac bio „podvrgnut” u smislu člana 3 (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije* [VV], 2019, stavovi 121 i 123).

8. Međutim, kada je pojedinac lišen slobode ili, uopšteno govoreći, suočen sa službenicima zaduženim za sprovođenje zakona, svako postupanje potonjih prema tom pojedincu koje umanjuje ljudsko dostojanstvo sačinjava povredu člana 3. Konvencije (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stavovi 100–101).

D. Vrste zabranjenog postupanja ili kažnjavanja

1. Mučenje

9. Zabrana mučenja dostigla je status *jus cogens* ili imperativne norme međunarodnog prava (*Savjetodavno mišljenje o primjenjivosti rokova zastare na krivično procesuiranje, osuđivanje i kažnjavanje djela koje u suštini predstavlja mučenje* [VV], stav 59, 2022). Da bi utvrdio da li određeni oblik zlostavljanja treba kvalifikovati kao mučenje, Sud razmatra razliku sadržanu u članu 3. između ovog pojma i pojma nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Namjera je bila da Konvencija, putem ove distinkcije, pripíše posebnu stigmom namjernom nečovječnom postupanju koje prouzrokuje veoma ozbiljnu i okrutnu patnju; ista razlika sadrži se u članu 1. Konvencije Ujedinjenih naroda protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja („UNCAT”) (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 167; *Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999, stav 96; *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], 2004, stav 426).

10. Pored ozbiljnosti postupanja, postoji i element svrhe, koji je priznat u UNCAT-u, a koji definiše mučenje kao namjerno nanošenje teške boli ili patnje radi, između ostalog, pribavljanja informacija ili priznanja, kažnjavanja ili zastrašivanja (*Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999, stav 97; *Salman protiv Turske* [VV], 2000, stav 114; *Al Nashiri protiv Poljske*, 2014, stav 508; *Petrosyan protiv Azerbejdžana*, 2021, stav 68).

11. Uvažavajući činjenicu da je Konvencija „živi instrument” koji se mora tumačiti u svjetlu postojećih uslova, djela koja su u prošlosti bila klasifikovana kao „nečovječno i ponižavajuće postupanje”, a ne kao „mučenje”, mogu u budućnosti biti drugačije klasifikovana. Sud smatra da potreba za sve višim standardom zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda neizbježno zahtijeva veću strogoću pri ocjeni povreda fundamentalnih vrijednosti demokratskih društava (*Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999, stav 101).

12. U tom smislu, Sud je naglasio da je zabrana mučenja dostigla status *jus cogens* ili imperativne norme međunarodnog prava.

13. Tako je, na primjer, postupanje okvalifikovano kao „mučenje” kada je:

- podnositelj predstavke bio potpuno svučen, ruke vezane iza leđa i obješen o njih („palestinsko vješanje”) od strane državnih službenika dok je bio u policijskom pritvoru, radi iznuđivanja priznanja (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 64; vidjeti i *Israilov protiv Rusije*, 2023, stav 165, gdje je podnositelj predstavke bio izložen teškom fizičkom i duševnom bolu, namjerno izazvanom radi iznuđivanja informacija);
- podnositelj predstavke bio silovan i izložen nizu drugih oblika fizičkog i psihičkog zlostavljanja dok je bio lišen slobode (*Aydin protiv Turske*, 1997, stavovi 83–87; vidi i *Maslova i Nalbandov protiv Rusije*, 2008, stav 108, gdje je podnositeljica predstavke bila višestruko silovana i fizički zlostavljana tokom ispitivanja; *Zontul protiv Grčke*, 2012, stav 92, gdje je ilegalni migrant silovan od strane pripadnika obalne straže koji je bio zadužen za nadzor nad njim);

- podnositelji predstavke bili lišeni sna, izloženi „palestinskom vješanju” i „falaki”, prskani vodom i premlaćivani nekoliko dana u pritvoru radi iznuđivanja priznanja (*Bati i drugi protiv Turske*, 2004, stav 110 i stavovi 122–124);
- podnositelj predstavke, pritvorenik u štrajku glađu, bio prisilno hranjen, bez postojanja medicinske nužnosti i uz korištenje lisica, otvarača za usta, posebne gumene cijevi ubačene u kanal za ishranu, te – u slučaju otpora – uz upotrebu sile (*Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, 2005, stav 98);
- podnositelj predstavke bio podvrgnut kombinovanim i unaprijed planiranim mjerama koje su uključivale stavljanje lisica, kapuljačenje, prisilno svlačenje, prisilno davanje čepića dok je ležao na podu bez ikakve medicinske potrebe, u okviru „vanredne rendicije”, s ciljem pribavljanja informacija ili kažnjavanja ili zastrašivanja podnositelja predstavke (*El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 205);
- žestoka premlaćivanja od strane policijskih službenika, koja su rezultirala smrću rođaka podnositelja predstavke (*Satybalova i drugi protiv Rusije*, 2020, stav 76; vidjeti i *Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 79–80, gdje je gospodin Verbytskyy pretučen na smrt od strane nedržavnih aktera koje je angažovala policija u kontekstu protesta na Majdanu);
- podnositelj predstavke bio izložen fizičkom nasilju, uključujući premlaćivanje PVC cijevima, te psihičkom zlostavljanju poput prijetnji silovanjem i seksualnim nasiljem, dok je držan u tajnom pritvoru u podrumu sjedišta čečenske policije zbog svoje homoseksualnosti (*Lapunov protiv Rusije*, 2023, stavovi 107–110).

14. Sud je smatrao da određeni oblici postupanja, poput silovanja osobe lišene slobode od strane državnog službenika, predstavljaju naročito težak i odvratn oblik zlostavljanja, s obzirom na to koliko lako počinitelj može iskoristiti ranjivost i oslabljenu otpornost žrtve. Štaviše, silovanje ostavlja duboke psihičke posljedice na žrtvu koje ne prolaze s vremenom tako brzo kao drugi oblici fizičkog ili psihičkog nasilja. Žrtva također trpi akutni fizički bol usljed prisilne penetracije, što je ostavlja poniženom i povrijeđenom, i fizički i emocionalno (*Maslova i Nalbandov protiv Rusije*, 2008, stav 105).

U kontekstu sukoba u Ukrajini, pozivajući se, između ostalog, na relevantne odredbe međunarodnog humanitarnog prava, Sud je naglasio da sistemska upotreba silovanja i seksualnog nasilja kao sredstva rata protiv civila i ratnih zatvorenika, koju su činili ruski vojnici u Ukrajini, a koja je Statutom Međunarodnog krivičnog suda definisana kao zločin protiv čovječnosti, predstavlja mučenje u smislu člana 3. Konvencije (*Ukrajina i Nizozemska protiv Rusije* [VV], 2025, stavovi 1077–1079).

15. Sud nije isključio mogućnost da i prijetnja mučenjem može predstavljati mučenje, budući da se pojam mučenja odnosi i na fizički i na duševni bol. Posebno, sam strah od fizičkog mučenja može u određenim okolnostima predstavljati psihičko mučenje. Međutim, Sud je naglasio da klasifikacija da li prijetnja fizičkim mučenjem predstavlja psihološko mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje zavisi od svih okolnosti konkretnog predmeta, uključujući, naročito, ozbiljnost izvršenog pritiska i intenzitet izazvane duševne boli (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stav 108).

16. U predmetu *Tunikova i drugi protiv Rusije* (2021), podnositelji predstavke su zatražili od Suda da utvrdi da zlostavljanje koje su počinili nedržavni akteri također predstavlja „mučenje”. Iako je Sud priznao da bi takva dodatna karakterizacija bila značajna za podnositelje predstavke i da bi mogla uticati na javno shvatanje porodičnog nasilja, smatrao je da to nije bilo potrebno u okolnostima tog predmeta, jer nije bilo sumnje da je postupanje kojem su podnositelji predstavke bili izloženi dostiglo potreban prag ozbiljnosti da bi potpadalo pod djelokrug člana 3. Konvencije (stav 77).

2. Nečovječno postupanje ili kažnjavanje

17. Razlika između mučenja, nečovječnog postupanja ili kažnjavanja i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja prvenstveno proizlazi iz razlike u intenzitetu nanesene patnje (*Irska protiv Ujedinjenog*

Kraljevstva, 1978, stav 167). Sud je smatrao postupanje ili kažnjavanje „nečovječnim” jer je, između ostalog, bilo unaprijed planirano, primjenjivano tokom više sati bez prekida i izazvalo stvarne tjelesne povrede ili intenzivan fizičku i duševni bol (*Labita protiv Italije* [VV], 2000, stav 120; *Kudla protiv Poljske* [VV], 2000, stav 92).

18. Na primjer, postupanje ili kažnjavanje je okvalifikovano kao „nečovječno” kada je:

- podnositelj predstavke bio izložen prijetnjama mučenja dok se nalazio u policijskom pritvoru (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stavovi 91 i 101–108; vidjeti također *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stavovi 137 i 144, gdje je podnositelj predstavke bio izložen strahu od pogubljenja od strane stranih vlasti; i *Al Nashiri protiv Rumunije*, 2018, stav 675, gdje je podnositelj predstavke, prethodno zlostavljan, bio držan u teškim uslovima potpunog izolovanja uz stalnu mogućnost ponovnog podvrgavanja mučenju; vidjeti i *Al-Hawsawi protiv Litvanije*, 2024, stavovi 213–214);
- domovi i imovina podnositelja predstavke bili namjerno uništeni od strane sigurnosnih snaga, čime su podnositelji predstavke bili lišeni sredstava za život i prisiljeni da napuste svoje selo (*Selçuk i Asker protiv Turske*, 1998, stav 77; *Hasan İlhan protiv Turske*, 2004, stav 108);
- podnositelj predstavke trpio dugotrajnu neizvjesnost i strah zbog nestanka svog rođaka (*Orhan protiv Turske*, 2002, stav 360; vidjeti i *Musayev i drugi protiv Rusije*, 2007, stav 169, gdje je podnositelj predstavke bio svjedok vanskudskog pogubljenja više članova svoje porodice i susjeda, kao i neadekvatnoj i neučinkovitoj reakciji vlasti nakon tih događaja);
- podnositelj predstavke, regrut s zdravstvenim problemima, bio izložen pretjerano intenzivnom fizičkom naporu koji je nametnut kao kazna (*Chember protiv Rusije*, 2008, stav 57);
- podnositelj predstavke služio doživotnu kaznu zatvora duži vremenski period u lošim uslovima i pod veoma restriktivnim režimom (*Simeonovi protiv Bugarske* [VV], 2017, stav 90).

3. Ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

19. Postupanje se smatra „ponižavajućim” kada ponižava ili degradira pojedinca, pokazujući nedostatak poštovanja prema njegovom ili njenom ljudskom dostojanstvu, ili izaziva osjećaje straha, tjeskobe ili inferiornosti koji mogu slomiti moralnu i fizičku otpornost pojedinca. Dovoljno je da se žrtva osjeća poniženom u vlastitim očima, čak i ako to nije slučaj u očima drugih. Štaviše, iako je pitanje da li je cilj postupanja bio da se žrtva ponizi ili degradira jedan od elemenata koji se uzimaju u obzir, izostanak takve namjere ne može samo po sebi isključiti postojanje povrede člana 3 (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stav 89; *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], 2004, stav 425; *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011, stav 220).

20. Da bi kazna bila „ponižavajuća” i suprotna članu 3, poniženje ili degradacija moraju doseći određeni nivo. Ocjena je, po svojoj prirodi, relativna: zavisi od svih okolnosti slučaja, a posebno od prirode i konteksta same kazne te načina i metoda njenog izvršenja (*Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 30). Kazna ne gubi svoj ponižavajući karakter samo zato što se vjeruje da je djelotvorno sredstvo odvratanja od kriminala ili upravljanja kriminalitetom, niti je ikada dopušteno pribjegavati kaznama koje su protivne članu 3, bez obzira na njihov odvratajući efekat (*Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 31).

21. U tom smislu, Sud je naglasio da postoji naročito snažna veza između pojmova „ponižavajuće” postupanje ili kažnjavanje u smislu člana 3. Konvencije i poštovanja „dostojanstva” (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 90).

22. Na primjer, postupanje ili kažnjavanje okvalifikovano je kao „ponižavajuće” kada je:

- osoba sa teškim invaliditetom bila pritvorena u neprimjerenim uslovima, pri čemu joj je bilo opasno hladno, prijetilo joj je nastajanje rana zbog pretvrde ili nedostupne postelje, a nije mogla ići u toalet ili održavati higijenu bez najvećih poteškoća (*Price protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 30; vidjeti i *Vincent protiv Francuske*, 2006, stavovi 101–103, gdje podnositelj predstavke, paraplegičar, nije mogao napustiti ćeliju niti se samostalno kretati unutar zatvora);
- kosa podnositelja predstavke bila nasilno obrijana od strane zatvorske uprave, bez ikakvog opravdanja ili pravne osnove (*Yankov protiv Bugarske*, 2003, stavovi 120–121; vidjeti i *Slyusarev protiv Rusije*, 2010, stav 44, gdje su podnositelju predstavke oduzete naočare na period od pet mjeseci nakon hapšenja, bez opravdanja i pravne osnove);
- maloljetni stranac bez pratnje morao živjeti u krajnje nesigurnim uslovima u improvizovanom naselju zbog neizvršenja sudskog rješenja o smještaju (*Khan protiv Francuske*, 2019, stavovi 94–95);
- upotreba sile protiv podnositelja predstavke prilikom pretresa njihovog doma nije bila nužno potrebna (*Ilievi i Ganchevi protiv Bugarske*, 2021, stavovi 56–57);
- podnositelju predstavke bila izrečena sudska tjelesna kazna (*Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 35);
- nadležni organi nisu osigurali da se dvanaestogodišnje dijete, koje je svjedočilo hapšenju svojih roditelja, zbrine odrasla osoba niti je dijete bilo informisano o situaciji dok su roditelji bili u policijskom pritvoru (*Ioan Pop i drugi protiv Rumunije*, 2016, stav 65);
- podnositelj predstavke bio pritvoren duži vremenski period u izrazito preopterećenim i nehigijenskim zatvorskim uslovima (*Kalashnikov protiv Rusije*, 2002, stav 102);
- podnositelj predstavke bio podvrgnut pretresu bez odjeće na neprimjeren način, na primjer uz izgovaranje ponižavajućih komentara (*Iwańczuk protiv Poljske*, 2001, stav 59; vidjeti i *Valašinas protiv Litvanije*, 2001, stav 117, gdje je podnositelj predstavke bio potpuno svučen pred ženskom zatvorskom službenicom, a stražari su pregledali njegove genitalije i hranu koju je primio, bez rukavica);
- tražilac azila bio pritvoren tri mjeseca u policijskim prostorijama, čekajući primjenu upravne mjere, bez pristupa bilo kakvim rekreativnim aktivnostima i bez adekvatnih obroka (*Tabesh protiv Grčke*, 2009, stavovi 38–44; vidjeti i *Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2019, stav 195, gdje su podnositelji predstavke, čekajući na rješavanje zahtjeva za azil, bili zadržani u neadekvatnim uslovima neprikladnim za duži boravak u tranzitnoj zoni aerodroma; kao i *N.H. i drugi protiv Francuske*, 2020, stav 184, gdje su tražioci azila bili potpuno osiromašeni i živjeli na ulici mjesecima zbog administrativnih kašnjenja koja su ih spriječavala da prime zakonom propisanu pomoć);
- dvadeset i sedam LGBTI aktivista bili su izloženi brutalnom verbalnom zlostavljanju i nasumičnim fizičkim napadima od strane grupe protiv-demonstranata, dok obećana policijska zaštita nije bila pružena blagovremeno niti adekvatno (*Women’s Initiatives Supporting Group i drugi protiv Gruzije*, 2021, stav 60; vidjeti i *Oganezova protiv Armenije*, 2022, stav 97, gdje je, nakon televizijskog intervjua, podnositeljica predstavke – poznata članica LGBTI zajednice – bila meta intenzivne i agresivne homofobne kampanje, uključujući podmetanje požara u njenom klubu, prijetnje smrću i fizičko zlostavljanje i govor mržnje);
- kao rezultat odugovlačenja medicinskih stručnjaka u pružanju pristupa genetskim testovima, podnositeljica predstavke, koja je bila trudna, morala trpjeti šest sedmica bolne neizvjesnosti u vezi sa zdravljem fetusa, a kada je konačno dobila rezultate testova, već je bilo prekasno da donese informisanu odluku o tome da li da nastavi trudnoću ili se opredijeli za zakoniti prekid trudnoće (*R.R. protiv Poljske*, 2011, stav 159);
- podnositelj predstavke bio vezan liscama tokom autobuske vožnje koja je trajala oko 20 sati, u kontekstu prisilne deportacije (*Akkad protiv Turske*, 2022, stav 115);

- zatvorenici su bili segregirani, ponižavani i zlostavljani od strane drugih zatvorenika zbog svog nižeg statusa („otpadnici”) u neformalnoj zatvorskoj hijerarhiji. Stigmatizacija, dodjeljivanje najtežih poslova i uskraćivanje osnovnih potreba, uz stalne prijetnje nasiljem i povremeno fizičko i seksualno nasilje, trajali su godinama (*S.P. i drugi protiv Rusije*, 2023, stavovi 92–96; vidjeti i *D protiv Latvije*, 2024, stav 49).

E. Odnos između članova 2. i 8. Konvencije

23. Postoje određene situacije u kojima postupanje na koje se podnositelj predstavke žali može potpadati pod djelokrug dva ili više članova Konvencije. U takvim slučajevima, zavisno od okolnosti, Sud može ispitivati prigovor zasebno u odnosu na svaku od tih odredbi (vidjeti, na primjer, *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006; *D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002), ili u vezi (zajedno) s njima (vidjeti, na primjer, *M.C. protiv Bugarske*, 2003). Sud također može smatrati da nije neophodno ispitivati isti prigovor u smislu člana 8, ako utvrdi povredu člana 2. ili 3. Konvencije (vidjeti, na primjer, *Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004; *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001).

24. U načelu, kada državne službenike terete za napad ili nečovječno postupanje prema nekoj osobi, prigovori te osobe razmatraju se u okviru člana 3. Konvencije (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], 2004, stav 51; *İlhan protiv Turske* [VV], 2000, stav 76). Međutim, u izuzetnim okolnostima, zavisno od faktora kao što su stepen i vrsta upotrijebljene sile i priroda povreda, upotreba sile od strane državnih službenika koja ne dovede do smrti može dovesti do povrede člana 2. Konvencije, ako ponašanje državnih službenika, po samoj svojoj prirodi, stavlja život podnositelja predstavke u ozbiljnu opasnost, iako on preživi (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], 2004, stav 55; *Soare i drugi protiv Rumunije*, 2011, stavovi 108–109; i *Trévalec protiv Belgije*, 2011, stavovi 55–61).

25. U predmetima koji se tiču podnositelja predstavke koji su preživjeli potencijalno smrtonosan napad nedržavnih aktera, Sud je primijenio sličan pristup kao i u predmetima koji se odnose na upotrebu sile od strane državnih službenika (*Yotova protiv Bugarske*, 2012, stav 69).

26. Štaviše, kada određeno postupanje ne dostiže nivo postupanja zabranjenog članom 3, ono ipak može biti protivno članu 8, koji, između ostalog, štiti tjelesni i moralni integritet, kao aspekte prava na poštovanje privatnog života (*Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006, stav 43).

27. Sud je, na primjer, utvrdio da je postupanje koje nije dostiglo minimalni stepen težine u smislu člana 3, ipak predstavljalo povredu člana 8. ili člana 10. kada je:

- vojno osoblje bilo predmet istrage i otpuštanja zbog svoje seksualne orijentacije (*Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, stavovi 117–123);
- postrojenje za preradu otpada u blizini doma podnositelja predstavke predstavljalo izvor uznemiravanja (*López Ostra protiv Španije*, 1994, stavovi 58–60);
- bilo manjkavosti u ophođenju zatvorskih službenika prilikom pretresa posjetilaca bez odjeće u zatvoru, ali bez verbalnog zlostavljanja ili fizičkog kontakta (*Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006, stavovi 44–49);
- policija odgurnula podnositelja predstavke i zgrabila joj kameru dok je kao novinarka izvještavala o demonstracijama (*Gevorgyan protiv Armenije*, 2025, stavovi 52–55);
- podnositelja predstavke napao čopor pasa lotalica zbog propusta nadležnih organa da sprovedu odgovarajuće mjere protiv pasa lotalica (*Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunije*, 2011, stav 45).

II. Zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje vrše ili omogućavaju državni službenici

Član 3. Konvencije

„Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

A. Preliminarne napomene

28. Država ugovornica je odgovorna prema Konvenciji za povrede ljudskih prava prouzrokovane radnjama svojih službenika koje su počinjene prilikom obavljanja njihovih dužnosti. Sud je utvrdio da, kada je ponašanje državnog službenika protivno zakonu, pitanje da li se osporene radnje mogu pripisati državi zahtijeva ocjenu ukupnosti okolnosti i razmatranje prirode i okolnosti konkretnog postupanja. Štaviše, da li se određena osoba smatra državnim službenikom za potrebe Konvencije definiše se na osnovu niza kriterija, od kojih nijedan sam po sebi nije odlučujući. Ključni kriteriji koji se koriste da bi se utvrdila odgovornost države za radnje određene osobe, bilo da je ona formalno javni službenik ili ne, jesu: način imenovanja, nadzor i odgovornost, ciljevi, ovlaštenja i funkcije te osobe (*V.K. protiv Rusije*, 2017, stav 174).

29. U vezi s navedenim, prećutno odobravanje ili saučesništvo organa vlasti države ugovornice u djelima privatnih lica kojima se krše Konvencijska prava drugih osoba pod njihovom jurisdikcijom može dovesti do odgovornosti te države prema Konvenciji (*Chernega i drugi protiv Ukrajine*, 2019, stav 127).

B. Ocjena dokaza

30. U predmetima u kojima se tvrdi da je došlo do povrede člana 3. Konvencije, Sud mora u svojoj ocjeni dokaza primijeniti posebno temeljan nadzor. Kada su se već vodili domaći postupci, nije zadatak Suda da zamijeni vlastitu ocjenu činjenica ocjenom domaćih sudova, te je, po pravilu, na domaćim sudovima da ocijene dokaze koji su im predloženi. Ipak, u predmetima u vezi s članom 3. Sud je spremniji da kritičnije sagledava zaključke domaćih sudova, ali uobičajeno zahtijeva snažne i uvjerljive elemente da bi odstupio od činjeničnih nalaza do kojih su ti sudovi došli (*Cestaro protiv Italije*, 2015, stav 164, i predmeti tamo citirani).

31. U predmetima u kojima postoje suprotstavljene verzije događaja, Sud se, prilikom utvrđivanja činjenica, suočava s istim teškoćama kao i svaki sud prvog stepena. Specifičnost njegove uloge, na osnovu člana 19. Konvencije – da osigura poštovanje obaveza koje su države ugovornice preuzele na sebe Konvencijom – uslovljava njegov pristup pitanjima dokaza i dokazivanja (*El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 151).

1. Standard dokazivanja

32. Tvrdnje o postupanju koje je protivno članu 3. moraju biti potkrijepljene odgovarajućim dokazima. Prilikom ocjene tih dokaza, Sud primjenjuje standard dokazivanja „van razumne sumnje”, uz napomenu da se takav dokaz može izvesti iz postojanja dovoljno snažnih, jasnih i saglasnih zaključaka na temelju činjenica ili sličnih, neoborenih činjeničnih pretpostavki (*Salman protiv Turske* [VV], 2000, stav 100; *Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 82).

2. Teret dokazivanja

33. Nivo ubijedenosti koji je neophodan da bi se došlo do određenog zaključka, a u tom smislu i raspodjela tereta dokazivanja, tijesno su povezani sa specifičnostima činjeničnog stanja, prirodom tvrdnji koje se iznose i Konvencijskim pravom o kojem je riječ (*El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 151).

34. Postupak pred Sudom ne pogoduje uvijek u svim slučajevima strogoj primjeni načela *affirmanti incumbit probatio* (onaj ko nešto tvrdi mora to i dokazati) (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 140). Kada su događaji o kojima je riječ u cijelosti ili velikim dijelom u isključivoj sferi znanja vlasti, kao u slučaju osoba pod njihovom kontrolom u pritvoru, nastaju snažne činjenične pretpostavke u pogledu povreda nastalih tokom takvog pritvora. Tada teret dokazivanja prelazi na Vladu, koja mora dati zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje, podnoseći dokaze kojima se utvrđuju činjenice koje dovode u sumnju verziju događaja koju je iznijela žrtva (*Salman protiv Turske* [VV], 2000, stav 100). U nedostatku takvog objašnjenja, Sud može izvesti zaključke koji mogu biti nepovoljni za Vladu (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 83; vidjeti, na primjer, *Lapunov protiv Rusije*, 2023, stavovi 103–106).

35. Navedeno načelo primjenjuje se u svim predmetima u kojima se osoba nalazi pod kontrolom policije ili sličnog organa (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 84).

C. Upotreba sile od strane državnih službenika

1. Opšta razmatranja

36. Kao što je prethodno navedeno, kada je pojedinac lišen slobode ili, uopšteno govoreći, suočen sa službenicima zaduženim za sprovođenje zakona, svaka upotreba fizičke sile koja nije nužno potrebna zbog ponašanja te osobe umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava iz člana 3. Konvencije. U tom smislu, Sud je naglasio da se riječi „u načelu” ne mogu tumačiti tako da postoji mogućnost u nekim situacijama da takva povreda ne bude utvrđena zato što prag ozbiljnosti nije dostignut. Svako miješanje u ljudsko dostojanstvo pogađa samu suštinu Konvencije. Iz tog razloga, svako postupanje službenika zaduženih za sprovođenje zakona prema pojedincu koje umanjuje ljudsko dostojanstvo predstavlja povredu člana 3. Konvencije. To se naročito odnosi na primjenu fizičke sile prema pojedincu kada ona nije nužno potrebna zbog njegovog ponašanja, bez obzira na posljedice za dotičnu osobu (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stavovi 100–101).

37. Sud je dalje naglasio da član 3. ne zabranjuje upotrebu sile od strane državnih službenika u određenim jasno definisanim okolnostima, kao što je izvršenje hapšenja. Međutim, takva sila može biti korištena samo ako je neophodna i ne smije biti pretjerana (*Necdet Bulut protiv Turske*, 2007, stav 23; *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stav 359). U tom smislu, važno je, na primjer, da li postoje razlozi da se vjeruje da će se osoba odupirati hapšenju ili pokušati pobjeći, nanijeti povrede ili štetu, ili uništiti dokaze (*Mafalani protiv Hrvatske*, 2015, stav 120 i predmeti tamo citirani).

38. Na primjer, Sud je utvrdio da su metode koje je policija primijenila, uključujući upotrebu pendreka radi savladavanja podnosioca predstavke tokom provjere identiteta, bile nesrazmjerne, imajući u vidu da podnositelj predstavke nije bio naoružan i da je ostao uglavnom pasivan prije nego što je savladan na tlu, čak i ako je ugrizao jednog od policajaca (*Dembele protiv Švajcarske*, 2013, stav 47; vidjeti i *A.P. protiv Slovačke*, 2020, stav 62, gdje je podnositelj predstavke pljunuo službenike i pokušao da ih udari).

39. Nasuprot tome, Sud je smatrao da je sila upotrijebljena prema podnositeljima predstavke – bodibilderima – koji su pružali otpor i napali policajce tokom hapšenja, bila opravdana njihovim vlastitim ponašanjem (*Berliński protiv Poljske*, 2002, stav 62; vidjeti i *Barta protiv Mađarske*, 2007, stav 72, gdje je podnositeljica predstavke zadobila povrede tokom hapšenja jer je ometala policajca; i *P. M. i F. F. protiv Francuske*, 2021, stav 88, gdje su podnositelji predstavke, koji su bili u alkoholisanom stanju, zadobili povrede tokom hapšenja zbog oštećenja privatne imovine. Vidjeti i, novije, *Kasim Özdemir i Mehmet Özdemir protiv Turske*, 2024, stav 98, gdje su podnositelji predstavke bili ranjeni iz

vatrenog oružja od strane žandarma tokom incidenta u selu. Sud je smatrao da je osporena upotreba sile – kojoj su prethodila upozorenja i koja je bila korištena na način koji minimizira rizik po život – bila neophodna i nije bila pretjerana.

40. Štaviše, u kontekstu policijske operacije koja slijedi legitimne ciljeve, kao što su hapšenje, pretres i zapljena predmeta, kao i cilj od javnog interesa da se krivična djela procesuiraju, Sud je ranije utvrdio da je moguća prisutnost članova porodice, posebno djece, gdje ih činjenica da su maloljetni čini psihološki ranjivim, na mjestu hapšenja faktor koji treba uzeti u obzir prilikom planiranja i sprovođenja takve operacije (*Gutsanovi protiv Bugarske*, 2013, stav 132). U predmetu *Gutsanovi protiv Bugarske*, 2013, Sud je utvrdio da je činjenica da je policijska operacija izvedena u ranim jutarnjim satima i da su u njoj učestvovali specijalci s maskama dodatno pojačala osjećaj straha i tjeskobe kod djece koja su svjedočila hapšenju svog oca, do mjere da je postupanje kojemu su bila izložena prešlo prag ozbiljnosti (ibid., stav 134; vidjeti i *A protiv Rusije*, 2019, stav 67, gdje je devetogodišnje dijete svjedočilo nasilnom hapšenju svog oca koji nije pružao otpor; nasuprot tome, vidjeti *Ilievi i Ganchevi protiv Bugarske*, 2021, stav 60, gdje su svi članovi porodice koji su svjedočili hapšenju bili punoljetni).

41. Za upotrebu sile u specifičnom kontekstu pritvora, vidjeti *Vodič kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika*; a za upotrebu sile u kontekstu javnih okupljanja i demonstracija, vidjeti *Vodič kroz sudsku praksu o masovnim protestima*.

2. Upotreba posebnih sredstava ili mjera ograničavanja slobode

42. Upotreba sredstava za ograničenje slobode, poput lisica, u pravilu ne predstavlja problem prema članu 3. Konvencije kada je mjera primijenjena u vezi sa zakonitim hapšenjem ili lišenjem slobode i kada ne uključuje upotrebu sile ili javno izlaganje koje prelazi ono što se može razumno smatrati potrebnim u datim okolnostima (*Shlykov i drugi protiv Rusije*, 2021, stav 72). Sud pridaje poseban značaj okolnostima svakog pojedinačnog slučaja i razmatra da li je upotreba sredstava za ograničenje slobode bila neophodna (*Pranjić-M-Lukić protiv Bosne i Hercegovine*, 2020, stav 72). U tom smislu, važno je, na primjer, da li postoje razlozi za vjerovanje da će osoba pružiti otpor hapšenju, pokušati pobjeći ili nanijeti povrede, štetu ili uništiti dokaze (*Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije* [VV], 2014, stav 117 i predmeti tamo citirani; vidjeti i noviji primjer *Gözütok protiv Turske*, 2025, stav 37).

43. Posebno, Sud je smatrao da upotreba lisica može biti opravdana u posebnim prilikama, na primjer tokom prevoženja izvan zatvora; kada se primjenjuju u kratkim vremenskim periodima; ili kada predstavljaju individualnu i periodično preispitivanu mjeru u odnosu na podnositelja predstavke, zasnovanu na procjeni ličnog rizika utemeljenoj na njegovom/njenom ponašanju (*Shlykov i drugi protiv Rusije*, 2021, stav 73). Prilikom ocjene nivoa ozbiljnosti u ovom kontekstu, Sud razmatra niz faktora kao što su: težina izrečene kazne; krivični dosije i historija nasilnog ponašanja podnositelja predstavke; usklađenost mjere s domaćim pravom; proporcionalnost mjere u odnosu na ponašanje pojedinca; zakonitost pritvora; javni karakter postupanja; posljedice po zdravlje; zdravstveno stanje podnositelja predstavke; druge primijenjene sigurnosne mjere; i period tokom kojeg su lisice bile primijenjene (*Shlykov i drugi protiv Rusije*, 2021, stav 73, kao i predmeti navedeni tamo).

44. U vezi s upotrebom biber-spreja u primjeni ovlaštenja službenika zaduženih za sprovođenje zakona, Sud je podržao preporuke Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Prema CPT-u, biber-sprej je potencijalno opasna supstanca i ne bi trebalo da bude korišten u zatvorenim prostorima; ako se izuzetno mora koristiti na otvorenom, treba da postoje jasno definisane zaštitne mjere (*Tali protiv Estonije*, 2014, stav 78; vidjeti i *El-Asmar protiv Danske*, 2023, stavovi 78–79). Posebno, nikada ne smije biti upotrijebljen protiv osobe koja je već stavljena pod kontrolu (*İzci protiv Turske*, 2013, stavovi 40–41; i *Ali Güneş protiv Turske*, 2012, stavovi 39–40).

45. Slično tome, Sud se pozvao i na snažne rezerve CPT-a u vezi s upotrebom elektrošok oružja, naročito kada se primjenjuje u kontakt modu, budući da izaziva jak bol i privremenu onesposobljenost. U tom smislu, Sud je naglasio da odgovarajuće obučeni službenici zaduženi za sprovođenje zakona

imaju brojne druge tehnike kontrole na raspolaganju kada su na dohvat ruke osobi koju treba da stave pod kontrolu (*Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske*, 2014, stavovi 75–76).

46. Što se tiče držanja osobe u metalnom kavezu tokom suđenja – Sud je ustanovio da takva mjera, imajući u vidu njenu objektivno ponižavajuću prirodu, koja je nespojiva sa standardima civiliziranog ponašanja karakterističnim za demokratsko društvo, predstavlja po sebi povredu ljudskog dostojanstva i kršenje člana 3. Konvencije (*Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije* [VV], 2014, stav 138; vidjeti i *Karachentsev protiv Rusije*, 2018, stav 53, gdje je podnositelj predstavke učestvovao u suđenju putem video-veze dok se nalazio u metalnom kavezu unutar zatvora). Nasuprot tome, smještanje optuženih iza staklenih pregrada ili u staklene kabine samo po sebi ne predstavlja ponižavajući element dovoljan da dostigne minimalni stepen težine. Taj stepen može biti dostignut, međutim, ako okolnosti njihovog zadržavanja u staklenim pregradama ili kabinama, posmatrane u cjelini, uzrokuju tjeskobu ili teškoće intenziteta koji prelazi neizbježni stepen patnje svojstven pritvoru (*Yaroslav Belousov protiv Rusije*, 2016, stav 125).

47. Za upotrebu takvih tehnika i drugih sredstava u specifičnom kontekstu pritvora, vidjeti *Vodič kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika*.

D. Pretres koji uključuje skidanje odjeće ili intimni pretres tijela

48. Pretres koji uključuje skidanje odjeće ili intimni pretres tijela koji se vrši prilikom hapšenja bit će u skladu s članom 3. Konvencije pod uslovom da se obavlja na primjeren način, uz dužno poštovanje ljudskog dostojanstva i u legitimnu svrhu (*Wieser protiv Austrije*, 2007, stav 39; vidjeti i *Roth protiv Njemačke*, 2020, stav 65, u kontekstu pritvora, kao i *Vodič kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika*).

E. Vojna obaveza

49. Vojna obaveza često uključuje elemente patnje i poniženja, kao i mjere kojima se osoba lišava slobode. Međutim, mnogi postupci koji bi predstavljali ponižavajuće ili nečovječno postupanje prema zatvorenicima možda neće dostići prag zlostavljanja kada se javljaju u oružanim snagama, pod uslovom da doprinose specifičnoj misiji oružanih snaga, na primjer time što čine dio obuke za uslove na bojnopolju (*Chember protiv Rusije*, 2008, stav 49).

50. Ipak, država ima obavezu da osigura da osoba vojnu obavezu obavlja u uslovima koji su u skladu s poštovanjem njenog ljudskog dostojanstva, da je vojne procedure i metode obuke ne izlažu tjeskobi ili patnji intenziteta koji prelazi neizbježni nivo poteškoća svojstven vojnoj disciplini, te da su, imajući u vidu praktične zahtjeve takve službe, njeno zdravlje i dobrobit adekvatno zaštićeni, između ostalog, obezbjeđivanjem neophodne medicinske pomoći (*Chember protiv Rusije*, 2008, stav 50).

51. Iako zahtjevne fizičke vježbe mogu predstavljati sastavni dio vojne discipline, Sud je naglasio da, kako bi ostale u skladu s članom 3. Konvencije, ne smiju prelaziti nivo iznad kojeg bi zdravlje i dobrobit regruta bili dovedeni u opasnost ili na način koji bi potkopao njihovo ljudsko dostojanstvo (*Chember protiv Rusije*, 2008, stav 51).

52. Na primjer, Sud je utvrdio povredu člana 3. u odnosu na osobu s problemima s koljenom koju su, kao kaznu za nedovoljno temeljito čišćenje kasarne, prisilili da uradi 350 čučnjeva (*Chember protiv Rusije*, 2008, stavovi 52–57). Isto tako, došlo je do povrede člana 3. u predmetu *Taştan protiv Turske*, 2008, kada je osoba stara 71 godinu pozvana na odsluženje vojne obaveze i prisiljena da učestvuje u obuci prilagođenoj mnogo mlađim regrutima (stav 31). Sud je također smatrao da je došlo do povrede člana 3. u predmetu *Lyalyakin protiv Rusije*, 2015, gdje je vojni obveznik koji je pokušao pobjeći bio primoran da stoji ispred bataljona odjeven samo u vojničke gaće (stavovi 72–79).

F. Uslovi u pritvoru

53. Da bi određeni režim u pritvoru konkretno potpadao pod član 3. Konvencije, patnja i poniženje kojima je osoba izložena moraju prelaziti neizbježni element patnje i poniženja koji su povezani sa samim lišenjem slobode. S tim u vezi, vlasti moraju osigurati da se osoba drži u uslovima koji su u skladu s poštovanjem ljudskog dostojanstva, da način i metoda izvršenja kazne zatvora ili druge mjere lišenja slobode ne izlažu dotičnu osobu tjeskobi ili teškoćama intenziteta koji prelazi neizbježni nivo patnje svojstven pritvoru, te da su, imajući u vidu praktične zahtjeve kazne zatvora, njeno zdravlje i dobrobit adekvatno zaštićeni (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 227; *Muršić protiv Hrvatske* [VV], 2016, stav 99).

54. Prilikom ocjene uslova u pritvoru, mora se uzeti u obzir kumulativni učinak tih uslova, kao i konkretne tvrdnje podnositelja predstavke. Također treba razmotriti i trajanje perioda tokom kojeg je osoba držana u takvim uslovima (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stav 142; *Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 94; *Muršić protiv Hrvatske* [VV], 2016, stav 101).

55. Detaljnije informacije mogu se pronaći u [Vodiču kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika](#).

G. Medicinska njega u pritvoru

56. Član 3. nameće državi obavezu da štiti fizičko blagostanje osoba lišenih slobode, između ostalog i time što im obezbjeđuje odgovarajuću medicinsku njegu (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 136; *Mozer protiv Moldavije i Rusije* [VV], stav 178).

57. S tim u vezi, sama činjenica da je pritvorenika pregledao ljekar i propisao mu određeni oblik liječenja ne može automatski dovesti do zaključka da je pružena medicinska pomoć bila adekvatna. Vlasti također moraju osigurati da se vodi sveobuhvatna evidencija o zdravstvenom stanju pritvorenika i liječenju koje mu se pruža tokom pritvora, da su dijagnoza i briga pravovremeni i tačni, te da, kada to zahtijeva priroda medicinskog stanja, nadzor bude redovan i sistematičan i da obuhvata sveobuhvatnu terapijsku strategiju usmjerenu na adekvatno liječenje zdravstvenih problema pritvorenika ili sprječavanje njihovog pogoršanja, a ne samo na simptomatsko saniranje. Vlasti također moraju pokazati da su stvoreni neophodni uslovi za stvarno sprovođenje propisanog liječenja. Nadalje, medicinska njega u zatvorskim ustanovama mora biti primjerena, odnosno na nivou usporedivom s nivoom na koji su se državne vlasti obavezale u odnosu na stanovništvo u cjelini. Ipak, to ne znači da se svakom pritvoreniku mora garantovati isti nivo medicinske njege koja je dostupna u najboljim zdravstvenim ustanovama izvan zatvora. Kada se liječenje ne može pružiti u mjestu pritvora, mora postojati mogućnost prebacivanja pritvorenika u bolnicu ili specijalizovanu ustanovu (*Rooman protiv Belgije* [VV], 2019, stavovi 147–148).

58. Detaljnije informacije mogu se pronaći u [Vodiču kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika](#).

H. Patnja članova porodice žrtve

1. Preliminarne napomene

59. Sud je u svojoj sudskoj praksi uvijek bio osjetljiv na dubok psihološki uticaj ozbiljnog kršenja ljudskih prava na članove porodice žrtve koji se obraćaju Sudu kao podnositelji predstavke. Međutim, da bi se utvrdila posebna povreda člana 3. Konvencije u odnosu na članove porodice žrtve, moraju postojati posebni faktori koji njihovoj patnji daju dimenziju i karakter različit od emocionalne patnje koja je neizbježno povezana sa samom povredom člana (*Janowiec i drugi protiv Rusije* [VV], 2013, stav 177). Sudska praksa u ovom pogledu razvila se uglavnom u predmetima koji se odnose na porodice nestalih osoba. Ipak, Sud je izuzetno primijenio principe iz tih predmeta i van konteksta nestanaka (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije* [VV], 2019, stav 227).

2. Članovi porodica nestalih osoba

60. Fenomen nestanaka nameće poseban teret članovima porodica nestalih osoba, koji ostaju u neizvjesnosti o sudbini svojih najbližih i trpe tjeskobu zbog neznanja. Sudska praksa je od ranih faza prepoznala da situacija članova porodice može predstavljati nečovječno i ponižavajuće postupanje suprotno členu 3. Suština povrede ne leži u tome što je došlo do ozbiljnog kršenja ljudskih prava u odnosu na nestalu osobu, već u reakciji i stavu vlasti prema situaciji kada su o njoj obaviještene (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], 2009, stav 200).

61. Drugi relevantni faktori uključuju bliskost porodične veze, specifične okolnosti odnosa, stepen u kojem je član porodice svjedočio relevantnim događajima, kao i učešće člana porodice u pokušajima da dođe do informacija o nestaloj osobi. Utvrđivanje povrede nije ograničeno na predmete u kojima je država odgovorna za nestanak, već se povreda može naći i u situacijama u kojima je propust vlasti da odgovore na traženje informacija, ili prepreke koje su vlasti postavile na putu članu porodice, doveo do toga da oni sami moraju da snose teret prikupljanja činjenica, što predstavlja grubo, kontinuirano i bezosjećajno zanemarivanje obaveze da se objasni sudbina i mjesto boravka nestale osobe (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], 2009, stav 200; *Janowiec i drugi protiv Rusije* [VV], 2013, stav 178).

62. Na primjer, u predmetu *Orhan protiv Turske* (2002), podnositelj predstavke se žalio da je nestanak njegovog najstarijeg sina i dvojice braće izazvao patnju koja predstavlja povredu člana 3. Sud je primijetio da je podnositelj predstavke bio prisutan i svjedočio kako njegovog sina i braću odvođe vojnici, kao i da su nestali gotovo osam godina ranije. Također je uočeno da je podnositelj predstavke sam snosio teret brojnih zahtjeva i predstavki, te da nikada nije dobio informacije niti objašnjenja od vlasti, niti je obaviješten o rezultatima istraga. Dalje je primijećeno da je podnositelj predstavke upravo izgubio sigurnost svog doma i sela. Svi ovi faktori naveli su Sud da zaključi da su dugotrajna neizvjesnost i strah koje je podnositelj predstavke trpio izazvali ozbiljnu duševnu patnju i tjeskobu koja predstavlja nečovječno postupanje suprotno členu 3 (stavovi 359–360; vidjeti i *Imakayeva protiv Rusije*, 2006, stav 165, gdje je Sud naglasio da su vlasti neopravdano uskratile podnositelju predstavke pristup dokumentima iz krivičnih spisa koji bi mogli baciti svjetlo na sudbinu njenih nestalih rođaka, bilo direktno ili kroz postupak pred Sudom; i *Enzile Özdemir protiv Turske*, 2008, stavovi 64–65, gdje je Sud ukazao na postojanje službenog pečata koji je potvrđivao pritvaranje supruga podnositeljice predstavke, pružajući joj sigurnost u pogledu njegovog boravišta, a koji su vlasti kasnije negirale bez ikakvog obrazloženja).

63. Nasuprot tome, Sud nije utvrdio povredu člana 3. u odnosu na podnositelja predstavke čiji je suprug nestao u po život opasnim okolnostima, budući da ona nije svjedočila događajima koji su doveli do nestanka, niti je pokazala da je aktivno učestvovala u tekućim istragama (*Nesibe Haran protiv Turske*, 2005, stavovi 83–84; vidjeti i *Kagirov protiv Rusije*, 2015, stav 113, gdje Sud nije smatrao da je ponašanje istražnih organa, iako nemarno, dostiglo prag ozbiljnosti potreban za povredu člana 3).

3. Potvrđene smrti

64. Sud zauzima restriktivniji pristup u situacijama kada je osoba privedena, ali kasnije pronađena mrtva, nakon relativno kratkog perioda neizvjesnosti o njenoj sudbini. U nizu čečenskih predmeta, u kojima podnositelji predstavke nisu svjedočili ubistvu svojih rođaka, već su za njihovu smrt saznali tek nakon pronalaska tijela, Sud je smatrao da nije potrebno donositi posebno utvrđenje povrede člana 3, budući da je već utvrdio povredu člana 2. Konvencije, i to u njegovom materijalnom i procesnom aspektu. Nadalje, u predmetima koji se odnose na osobe koje su ubile vlasti, čime je došlo do povrede člana 2, Sud je smatrao da se primjena člana 3. u pravilu ne proteže na članove porodice, imajući u vidu trenutni karakter događaja koji je uzrokovao smrt. Posebna povreda člana 3. utvrđena je do sada samo u situacijama potvrđene smrti u kojima su podnositelji predstavke bili neposredni svjedoci patnje svojih članova porodice (*Janowiec i drugi protiv Rusije* [VV], 2013, stavovi 179–181 i predmeti tamo citirani).

Međutim, u novijem predmetu *Ukrajina i Nizozemska protiv Rusije* [VV], 2025, Sud je smatrao da je kontinuirana duboka patnja rođaka žrtava obaranja leta MH17 – kao posljedica ispaljivanja projektila sa teritorije pod kontrolom separatista, isporučenog od strane Rusije, dodatno pogoršano krajnje sramnim postupanjem prema tijelima žrtava od strane naoružanih separatista i stavom ruskih vlasti nakon obaranja – imalo takve karakteristike i intenzitet da je dostiglo nivo ozbiljnosti koji predstavlja nečovječno postupanje, iako oni nisu neposredno svjedočili padu aviona niti mjestu nesreće. Sud je naglasio da podnositelji predstavke nisu mogli izbjeći široko rasprostranjene medijske izvještaje i slike koje prikazuju nedostatak dostojanstva u postupanju prema tijelima njihovih najbližih (stavovi 545–552).

4. Postupanje prema mrtvim tijelima

65. Sud je utvrdio da se ljudska svojstva gase smrću, te da se zabrana zlostavljanja više ne može primjenjivati na leševe (*Akpınar i Altun protiv Turske*, 2007, stav 82). Ipak, postupanje s mrtvim tijelima može dovesti do povrede člana 3. u odnosu na rodbinu preminule osobe (stavovi 84–87).

66. U predmetu *Khadzhialiyev i drugi protiv Rusije* (2008), Sud je utvrdio povredu člana 3. jer podnositelji predstavke nisu mogli dostojanstveno ukopati raskomadana i obezglavljena tijela svoje djece, budući da su pronađeni samo pojedini dijelovi tijela (stav 121). U predmetu *Akkum protiv Turske*, 2005, član 3. je povrijeđen u odnosu na oca koji je bio suočen sa unakaženim tijelom svog sina (stav 259). U predmetu *Elberte protiv Letonije*, 2015, Sud je utvrdio povredu člana 3. zbog uklanjanja tkiva sa tijela preminulog supruga podnositeljice predstavke, bez njenog prethodnog pristanka ili znanja, te suprotno domaćem pravu (stav 143).

67. Nije došlo do utvrđenja povrede u predmetu *Cangöz i drugi protiv Turske*, 2016, gdje su tijela rođaka podnositelja predstavke, koje su vojnici usmrtili, bila prevezena u vojnu bazu. Tamo su bila ostavljena na otvorenom, na mjestu vidljivom vojnicima u bazi, svučena i podvrgnuta pregledu od strane tužioca i dvojice ljekara. Sud je utvrdio da je, nezavisno od toga jesu li podnositelji predstavke lično vidjeli tijela, njihovo saznanje o uslovima u kojima su tijela njihovih rođaka bila pregledana dovelo do duševne patnje. Međutim, imajući posebno u vidu svrhu postupanja (vršenje pregleda tijela), takve okolnosti nisu dale njihovoj patnji dimenziju i karakter različit od emocionalne boli koja se može smatrati neizbježnom kod svakog člana porodice preminule osobe u uporedivoj situaciji (*Cangöz i drugi protiv Turske*, 2016, stavovi 157–168).

5. Ostalo

68. Predmet *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije* (2006) odnosio se na pritvaranje i protjerivanje maloljetne tražiteljice azila bez pratnje. Sud je, imajući u vidu postupanje domaćih vlasti, utvrdio da je prva podnositeljica predstavke – majka djeteta starog pet godina koje je bilo pritvoreno – pretrpala duboku patnju i tjeskobu zbog pritvora svoje kćerke. S obzirom na okolnosti slučaja, Sud je zaključio da je dostignut nivo ozbiljnosti potreban za povredu člana 3 (stavovi 55–59). Nasuprot tome, Sud je utvrdio da tjeskoba koju je osjećala majka osmogodišnjeg djeteta, koje je provelo jedan dan u policijskoj stanici tokom istrage protiv majke, a da pri tome nadležni organi za zaštitu djeteta nisu bili obaviješteni, nije dostigla potrebni minimalni stepen težine (*Tarak i Depe protiv Turske*, 2019, stav 79).

69. U predmetu u kojem je sin podnositeljice predstavke umro u zatvoru od AIDS-a zbog neadekvatne medicinske njege, Sud je, uzimajući u obzir niz faktora – uključujući brojne pokušaje podnositeljice predstavke da skrene pažnju na sinovljevo stanje i ciničan, ravnodušan i okrutan stav vlasti prema njenim apelima, kako prije njegove smrti tako i tokom naknadne istrage – utvrdio da je ona bila žrtva nečovječnog postupanja (*Salakhov i Islyamova protiv Ukrajine*, 2013, stav 204).

70. U kontekstu istrage tvrdnji o seksualnom zlostavljanju, Sud je smatrao da podnositelj predstavke – otac navodne žrtve – nije pokazao nijedan primjer neprimjerene reakcije ili stava vlasti prema njemu, te je stoga ovaj dio predstavke odbijen (*M.P. i drugi protiv Bugarske*, 2011, stavovi 123–125).

I. Osuda i izricanje kazne

1. Godine starosti potrebne za postojanje krivične odgovornosti

71. U predmetima *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, i *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, Sud je razmatrao da li bi utvrđivanje krivične odgovornosti podnositelja predstavke za djela počinjena kada su imali deset godina moglo dovesti do povrede člana 3. Konvencije. Sud je zaključio da u tom trenutku nije postojao jasan zajednički standard među državama članicama Vijeća Evrope u pogledu minimalne godine starosti potrebne za postojanje krivične odgovornosti. Čak i ako su Engleska i Vels spadali među rijetke evropske jurisdikcije koje su zadržale nisku granicu godina starosti potrebnih za postojanje krivične odgovornosti, dob od deset godina nije se mogla smatrati toliko niskom da bi predstavljala nesrazmjeran odstup od granice koju primjenjuju druge evropske države. Sud je stoga zaključio da utvrđivanje krivične odgovornosti podnositelja predstavke samo po sebi nije dovelo do povrede člana 3. Konvencije (*V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 72–74; *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 70–72).

2. Grubo nesrazmjerne kazne

72. Sud prihvata da, iako pitanja odmjeravanja primjerene kazne u načelu uglavnom ne potpadaju pod domašaj Konvencije, grubo nesrazmjerna kazna može predstavljati zlostavljanje suprotno članu 3. u trenutku njenog izricanja. Međutim, Sud je naglasio da je „gruba neproporcionalnost” strogi test i da će samo u rijetkim i izuzetnim slučajevima taj test biti ispunjen (*Babar Ahmad i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, stav 237; *Harkins i Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, stav 133).

73. Na primjer, Sud nije prihvatio da bi ekstradicija podnositelja predstavke dovela do stvarnog rizika postupanja suprotnog članu 3. Konvencije u predmetu u kojem su dokazi ukazivali na to da bi podnositelj predstavke, ukoliko bude izručen Sjedinjenim Američkim Državama, mogao biti osuđen na kaznu zatvora do trideset pet godina, ali bez propisanog minimalnog trajanja kazne. Imajući u vidu prirodu navodnih krivičnih djela, među kojima su i djela terorizma, te visoki prag za dokazivanje da bi kazna bila grubo nesrazmjerna, Sud nije prihvatio da bi ekstradicija podnositelja predstavke dovela do stvarnog rizika postupanja suprotnog članu 3. zbog trajanja eventualno izrečene kazne (*Aswat protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013, stav 58).

74. U predmetu u kojem su se podnositelji predstavke žalili na nastavak izvršenja duge kazne zatvora koju su izrekli sudovi u Tajlandu, a koja je u Ujedinjenom Kraljevstvu izvršavana na osnovu sporazuma o transferu zatvorenika, Sud je naglasio da, prilikom ispitivanja da li kazna krši član 3. u kontekstu nastavka izvršenja kazne na osnovu sporazuma o transferu, fokus mora biti na tome da li patnja i poniženje koje kazna sa sobom nosi prelaze neizbježni nivo patnje i poniženja koji je povezan s izvršenjem kazne zatvora izrečene od strane stranog suda. Pri ocjeni stepena patnje i poniženja potrebno je uzeti u obzir različite kaznene politike država i legitimne i razumne razlike među državama u pogledu odgovarajuće dužine kazni. Sud također mora imati u vidu da je do transfera došlo u okviru međunarodne saradnje u oblasti pravosuđa, koja je u načelu u interesu osoba na koje se odnosi. Stoga, kada je mjera međunarodne saradnje usmjerena na promovisanje i zaštitu osnovnih prava osoba koje izdržavaju krivične sankcije u inostranstvu, korist koju podnositelj predstavke ima od izvršenja te mjere važan je faktor u prilog zaključku da način i metoda izvršenja kazne ne izlažu podnositelja predstavke patnji ili teškoćama koje prelaze neizbježni nivo patnje svojstven pritvoru (*Willcox i Hurford protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013, stav 76).

3. Smrtna kazna

75. U predmetu *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, Sud je primijetio da su sve osim dvije države članice potpisale Protokol br. 13 o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, te da

su sve osim tri države koje su ga potpisale, taj protokol i ratifikovale. Ove brojke, zajedno s dosljednom praksom država u pogledu poštovanja moratorijuma na izvršenje smrtne kazne, smatrane su snažnim pokazateljem da je član 2. izmijenjen tako da zabranjuje smrtnu kaznu u svim okolnostima.¹ U tom kontekstu, Sud više nije smatrao – kao što je prethodno utvrdio u predmetu *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989, stavovi 102–104 – da formulacija druge rečenice stava 1. člana 2. i dalje predstavlja prepreku tumačenju izraza „nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje” iz člana 3. tako da obuhvataju i smrtnu kaznu (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stav 120). Smrtna kazna je stoga postala neprihvatljiv oblik kažnjavanja koji više nije dopušten prema članu 2, kako je izmijenjen Protokolima br. 6 i 13, te predstavlja „nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje” u smislu člana 3 (*A. L. (X.W.) protiv Rusije*, 2015, stav 64).

76. Član 3. Konvencije zabranjuje ekstradiciju, protjerivanje ili svaki drugi oblik transfera pojedinca u drugu državu kada postoje ozbiljni razlozi za vjerovanje da bi on ili ona tamo bili izloženi stvarnom riziku da im bude izrečena ili nad njima izvršena smrtna kazna (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stavovi 123 i 140–143; *A. L. (X.W.) protiv Rusije*, 2015, stavovi 63–66; *Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stav 333).

77. Detaljnije informacije mogu se pronaći u *Vodiču kroz sudsku praksu o imigraciji*.

4. Doživotna kazna zatvora

78. Konvencija ne zabranjuje izricanje doživotne kazne zatvora osobama osuđenim za naročito teška krivična djela, kao što je ubistvo. Međutim, da bi bila u skladu sa članom 3, takva kazna mora biti *de jure* i *de facto* reducibilna, što znači da moraju postojati i perspektiva oslobađanja za zatvorenika i mogućnost preispitivanja. Osnova takvog preispitivanja mora obuhvatiti ocjenu toga da li postoje legitimni penološki razlozi za nastavak lišenja slobode zatvorenika. Ti razlozi uključuju kažnjavanje, odvratanje, zaštitu javnosti i rehabilitaciju. Ravnoteža između ovih razloga nije nužno statična i može se mijenjati tokom izvršenja kazne, tako da primarni osnov za lišenje slobode na početku izdržavanja kazne ne mora ostati isti nakon dugog perioda njenog izvršavanja. Ističe se značaj osnova rehabilitacije, odnosno reintegracije osuđene osobe u društvo, budući da je upravo na tome sada naglasak evropske kaznene politike, što se odražava u praksi država ugovornica, relevantnim standardima koje je usvojilo Vijeće Evrope i u relevantnim međunarodnim materijalima (*Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016, stav 102; *Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017, stav 42).

79. Doživotna kazna zatvora ne postaje nereducibilna samo zbog činjenice da se ona u praksi može u cijelosti izdržati (*Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016, stav 99, sa daljnjim referencama). Međutim, poštovanje ljudskog dostojanstva zahtijeva da uprava zatvora nastoji da omogući rehabilitaciju zatvorenika koji služi doživotnu kaznu zatvora (*Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016, stav 104). Iz toga proizlazi da potrebno preispitivanje mora uzeti u obzir napredak koji je zatvorenik postigao u pogledu rehabilitacije, ocjenjujući da li je taj napredak toliko značajan da se dalje zadržavanje u pritvoru više ne može opravdati legitimnim penološkim razlozima. Preispitivanje ograničeno samo na humanitarne/osnovane sažalne razloge je stoga nedovoljno (*Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017, stav 43).

80. Kriteriji i uslovi propisani domaćim pravom koji se odnose na preispitivanje moraju imati dovoljan stepen jasnoće i izvjesnosti, i da odražavaju relevantnu sudsku praksu Suda. To znači da zatvorenici koji dobiju doživotnu kaznu zatvora moraju od samog početka znati šta treba učiniti da bi bili uzeti u razmatranje za oslobađanje i pod kojim uslovima. To uključuje i pitanje kada će se izvršiti preispitivanje kazne ili kada ono može biti zatraženo (*Vinter i drugi*, 2013, stav 122). U tom pogledu Sud je primijetio jasno uporište u relevantnim komparativnim i međunarodnim materijalima za preispitivanje koje se

¹ Ruska Federacija prestala je da bude članica Vijeća Evrope 16. marta 2022. godine i prestala je da bude stranka Konvencije 16. septembra 2022. Na dan posljednjeg ažuriranja ovog Vodiča, Protokol br. 13 potpisale su sve države članice Vijeća Evrope, a ratifikovale sve osim jedne (Azerbejdžan).

vrši najkasnije dvadeset pet godina nakon izricanja kazne, uz periodična preispitivanja nakon toga (*ibid.*, stavovi 68, 118, 119 i 120). Sud je, međutim, također naglasio da ovo pitanje spada u polje slobodne procjene država ugovornica u oblasti krivičnog pravosuđa i izricanja kazni (*ibid.*, stavovi 104, 105 i 120).

81. Što se tiče prirode samog preispitivanja, Sud je naglasio da nije njegov zadatak propisivati da li ono treba biti sudsko ili upravno, imajući u vidu polje slobodne procjene država ugovornica (*Vinter i drugi*, 2013, stav 120). Tako da je na svakoj državi da odredi da li će se preispitivanje kazne obavljati putem izvršne vlasti ili sudske vlasti (*Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017, stav 44).

82. Dalje zadržavanje zatvorenika u pritvoru zbog praktične nemogućnosti njegovog transfera, u okolnostima u kojima njegovo lišenje slobode više nije smatrano nužnim od strane domaćih vlasti, predstavljao je *de facto* nereducibilnu doživotnu kaznu zatvora zbog nedostatka realne perspektive oslobađanja (*Horion protiv Belgije*, 2023, stav 75).

83. U kontekstu ekstradicije, usklađenost doživotne kazne zatvora izrečene u trećoj državi sa Konvencijom ne ocjenjuje se prema svim standardima koji se primjenjuju na zatvorenike sa doživotnom kaznom zatvora u državama ugovornicama. Shodno tome, procesne garancije iz predmeta *Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], koje se odnose na domaći kontekst, ne primjenjuju se u ekstradicionom kontekstu. Sud primjenjuje prilagođen pristup koji obuhvata dvije faze: u prvoj fazi mora se utvrditi da li je podnositelj predstavke iznio dokaze koji su sposobni da dokažu da postoje ozbiljni razlozi za vjerovanje da bi mu, ako bude izručen i u slučaju da bude osuđen, postoji ozbiljan rizik od toga da bi mu bila izrečena doživotna kazna zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta. Ako je tako, u drugoj fazi mora se utvrditi da li, od trenutka izricanja kazne, postoji mehanizam preispitivanja koji omogućava organima treće države da razmotre napredak zatvorenika u pogledu rehabilitacije ili neki drugi osnov za oslobađanje zasnovan na njegovom ponašanju ili drugim relevantnim ličnim okolnostima (*Sanchez-Sanchez protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 83–97).

84. Detaljnije informacije mogu se pronaći u [Vodiču kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika](#) i [Vodiču kroz sudsku praksu o imigraciji](#).

J. Ekstradicija i protjerivanje

85. Sud je istakao da države ugovornice imaju pravo, kao pitanje dobro utvrđenog međunarodnog prava i podložno svojim ugovornim obavezama, uključujući Konvenciju, da kontrolišu ulazak, boravište i protjerivanje stranaca (*Khasanov i Rakhmanov protiv Rusije* [VV], 2022, stav 93). Pravo na politički azil nije sadržano ni u Konvenciji ni u njenim protokolima. Međutim, deportacija, ekstradicija ili bilo koja druga mjera uklanjanja stranca može otvoriti pitanje člana 3. i time angažovati odgovornost države ugovornice prema Konvenciji, ako se pokaže da postoje ozbiljni razlozi za vjerovanje da bi dotična osoba, ako bude protjera, bila izložena stvarnom riziku od postupanja suprotnog članu 3. u državi u kojoj će biti primljena. U takvim okolnostima, član 3. podrazumijeva obavezu da se pojedinac ne pošalje u tu državu (*Ilias i Ahmed protiv Mađarske* [VV], 2019, stavovi 125–126).

86. Detaljnije informacije mogu se pronaći u [Vodiču kroz sudsku praksu o imigraciji](#).

K. Prinudne medicinske intervencije

a. Opšta načela

87. Mjera koja predstavlja terapijsku nužnost sa stajališta utvrđenih medicinskih principa ne može se, u načelu, smatrati nečovječnom ili ponižavajućom. Sud se, ipak, mora uvjeriti da je medicinska nužnost uvjerljivo dokazana i da postoje proceduralne garancije za donošenje takve odluke, kao i da su ispoštovane (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 69).

b. Prinudno hranjenje

88. Prinudno hranjenje koje je usmjereno na spašavanje života pritvorenika koji svjesno odbija hranu ne može se, u načelu, smatrati nečovječnim i ponižavajućim. Sud se, ipak, mora uvjeriti da je medicinska nužnost uvjerljivo dokazana i da su proceduralne garancije za donošenje odluke o prinudnom hranjenju ispoštovane (*Ciorap protiv Moldavije*, 2007, stav 77). Nadalje, način na koji se podnositelj predstavke podvrgava prinudnom hranjenju tokom štrajka glađu ne smije preći prag minimalnog stepena težine predviđenog sudskom praksom Suda prema članu 3. Konvencije (*Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, 2005, stav 94).

89. U predmetu *Herczegfalvy protiv Austrije*, 1992, koji se odnosio, *inter alia*, na prinudno hranjenje psihijatrijskog pacijenta koji je odbijao uzimati hranu, Sud je smatrao da je postupanje bilo opravdano medicinskom nužnošću te stoga nije predstavljalo povredu člana 3 (stavovi 79–84).

90. Suprotno tome, Sud je utvrdio da prinudno hranjenje zatvorenika koji je štrajkovao glađu u znak protesta protiv zatvorskih uslova nije bilo motivisano valjanim medicinskim razlozima, već ciljem da ga primora da prekine protest, te da je obavljeno na način kojim je bez potrebe bio izložen velikoj fizičkoj boli i poniženju, što je predstavljalo mučenje (*Ciorap protiv Moldavije*, 2007, stav 89; vidjeti i *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, 2005, stav 98).

91. Nedavno je Sud smatrao da domaće vlasti nisu uspješno upravljale štrajkom glađu podnositelja predstavke, imajući u vidu nedostatak medicinske nužnosti za prinudno hranjenje koje je započelo ubrzo nakon početka štrajka glađu, kao i izostanak zakonske regulacije i nedovoljne proceduralne garancije u njegovoj primjeni. U nedostatku istrage, Sud nije mogao isključiti mogućnost da je cilj osporavanog prinudnog hranjenja bio suzbijanje protesta u tom zatvoru (*Yakovlyev protiv Ukrajine*, 2022, stavovi 46–51).

c. Prinudno psihijatrijsko liječenje

92. U predmetu *Gorobet protiv Moldavije*, 2011, Sud nije utvrdio postojanje medicinske nužnosti da se podnositelj predstavke podvrgne četrdeset i jednom danu prisilne hospitalizacije i prinudnom psihijatrijskom liječenju u bolnici, te je ocijenio da je takvo nezakonito i arbitrarno postupanje kod njega izazvalo osjećaje straha, tjeskobe i inferiornosti koji su predstavljali ponižavajuće postupanje (stav 52).

93. Isto tako, iako je prvobitna prisilna hospitalizacija podnositelja predstavke (koji je pokušao samoubistvo) bila opravdana, Sud je u predmetu *Bataliny protiv Rusije*, 2015, utvrdio da nije dokazana nikakva medicinska nužnost za nastavak njegove prisilne hospitalizacije i liječenja, uključujući njegovo zatvaranje i uključivanje u naučno istraživanje novog lijeka (stavovi 88–91).

94. U istom smislu, Sud je utvrdio povredu člana 3. u slučaju kada je dijete od 15 godina, siroče s blagom intelektualnom teškoćom pod starateljstvom države, bilo prisilno smješteno u psihijatrijsku bolnicu i podvrgnuto psihijatrijskom liječenju, uključujući neuroleptike i sedative, bez dokazane medicinske nužnosti. U ovom slučaju, Sud je također smatrao da su materijalni uslovi kasnijeg smještaja podnositelja predstavke u odjeljenje za odrasle i upotreba hemijske prisile, opet u odsustvu terapijske nužnosti, predstavljali povredu člana 3 (*V. I. protiv Republike Moldavije*, (stavovi 136–142, 144 i 147–157; vidjeti i *Spivak protiv Ukrajine*, 2025, stavovi 190–202, gdje je podnositelj predstavke, dok je bio zadržan u visokosigurnosnoj psihijatrijskoj bolnici, bio podvrgnut prisilnoj i dugotrajnoj dnevnoj primjeni neuroleptika, u različitim oblicima i dozama, bez unaprijed utvrđenog terapijskog plana, skoro dvije godine, bez dokazane medicinske nužnosti).

95. Suprotno tome, u predmetu *Naoumenko protiv Ukrajine*, 2004, stavovi 113–116, Sud nije našao dokaze koji izvan svake razumne sumnje dokazuju da je postupanje primijenjeno na podnositelja predstavke u zatvoru, čak i ako je bilo prinudno, bilo suprotan članu 3, imajući naročito u vidu da je podnositelj predstavke patio od teških mentalnih poremećaja, da je dva puta pokušao samoubistvo, te da mu je data terapija radi ublažavanja simptoma (vidjeti također *Dvořáček protiv Češke Republike*,

2014, stav 106, gdje se podnositelj predstavke žalio, *inter alia*, na seksološko postupanje koje mu je navodno bilo primijenjeno bez informiranog pristanka).

d. Prisilna sterilizacija i prisilni pobačaj

96. Sud je smatrao da sterilizacija predstavlja ozbiljno miješanje u reproduktivno zdravlje osobe. Ona se može legitimno izvesti na zahtjev osobe o kojoj je riječ, na primjer kao metoda kontracepcije ili u terapijske svrhe kada je medicinska nužnost uvjerljivo dokazana. Međutim, Sud je smatrao da nametanje takve medicinske njege bez pristanka mentalno sposobnog odraslog pacijenta nije u skladu sa zahtjevom poštovanja ljudske slobode i dostojanstva, jednim od temeljnih principa na kojima počiva Konvencija (*V. C. protiv Slovačke*, 2011, stavovi 106–107).

97. U predmetu *V. C. protiv Slovačke*, 2011, gdje je podnositeljica predstavke, Romkinja, bila sterilizovana bez njenog informisanog pristanka neposredno nakon porođaja carskim rezom, Sud je zaključio da, iako nije bilo indikacija da su medicinski radnici postupali s namjerom da je zlostavljaju, oni su ipak postupali s grubim nepoštovanjem njenog prava na autonomiju i izbor kao pacijentkinje. Takvo postupanje stoga je predstavljalo povredu člana 3. Konvencije (stavovi 106–120; vidjeti i *N. B. protiv Slovačke*, 2012, gdje je Sud utvrdio da sterilizacija podnositeljice predstavke, maloljetnice, nije bila intervencija spašavanja života i da je izvedena bez njenog informisanog pristanka i/ili pristanka njenog predstavnika. Takva procedura je ocijenjena kao nespojiva sa zahtjevom poštovanja ljudske slobode i dostojanstva podnositelja predstavke (stavovi 74–81); i suprotno tome, u predmetu *Y. P. protiv Rusije*, 2022, gdje je Sud smatrao da sterilizacija podnositeljke predstavke bez njenog pristanka nije dostigla potreban prag ozbiljnosti, imajući u vidu da je sterilizacija tokom carskog reza bila vođena istinskom zabrinutošću ljekara za njeno zdravlje i sigurnost u neočekivanom i hitnom kontekstu i u odsustvu dodatnih otežavajućih elemenata, poput, na primjer, posebne ranjivosti podnositeljke predstavke (stavovi 36–38).

98. U predmetu *G. M. i drugi protiv Republike Moldavije*, 2022, gdje su podnositeljice predstavke – žene s intelektualnim teškoćama smještene u psihijatrijski zavod – bile žrtve silovanja od strane ljekara i podvrgnute neželjenim pobačajima i kontroli rađanja, Sud je primijetio da instrumenti i izvještaji Ujedinjenih nacija i Vijeća Evrope ukazuju da su prisilni pobačaj, sterilizacija i kontrola rađanja oblici rodno zasnovanog nasilja (stav 88). Sud je posebno utvrdio da predmetni pravni okvir nije sadržao: garanciju obaveznog pribavljanja punog, slobodnog i prethodnog pristanka za medicinske intervencije osoba s intelektualnim teškoćama; adekvatno krivično zakonodavstvo za odvracanje od prakse neželjenih medicinskih intervencija nad osobama s intelektualnim teškoćama uopšteno, a nad ženama naročito; kao ni druge mehanizme za sprječavanje takve zloupotrebe nad osobama s intelektualnim teškoćama uopšteno, a nad ženama naročito (stav 128).

99. Kada je pobačaj obavljen u javnoj bolnici protivno medicinskim standardima i protiv volje ranjive mlade punoljetne osobe, primorane od strane roditelja, Sud je smatrao da je osporavano postupanje bilo suprotno ljudskom dostojanstvu i predstavljalo posebno težak oblik nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, imajući u vidu njegove neposredne i dugoročne fizičke i psihičke posljedice po podnositeljicu predstavke (*S. F. K. protiv Rusije*, 2022, stav 81).

e. Uklanjanje narkotika i drugih dokaza iz unutrašnjosti tijela osobe

100. Sud je naglasio da, čak i kada postupak nije motivisan razlozima medicinske nužnosti, član 3. Konvencije ne zabranjuje, kao takav, primjenu medicinske procedure protiv volje osumnjičenog kako bi se od njega pribavili dokazi o njegovoj umiješanosti u izvršenje krivičnog djela. Međutim, svaka prinudna medicinska intervencija s ciljem pribavljanja dokaza mora biti uvjerljivo opravdana činjenicama konkretnog slučaja. Ovo posebno važi kada je procedura usmjerena na pribavljanje stvarnog dokaza iz unutrašnjosti tijela pojedinca upravo o krivičnom djelu za koje se sumnjiči. Posebno invazivna priroda takvog postupka zahtijeva strogu kontrolu svih neposrednih okolnosti. U tom smislu, mora se uzeti u obzir ozbiljnost predmetnog krivičnog djela. Vlasti također moraju pokazati da su

razmatrale alternativne metode pribavljanja dokaza. Nadalje, procedura ne smije nositi rizik od trajnog narušavanja zdravlja osumnjičenog (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006, stavovi 70–71).

101. Također, kao i kod medicinskih intervencija koje se sprovode u terapijske svrhe, način na koji je osoba podvrgnuta prinudnoj medicinskoj proceduri radi pribavljanja dokaza iz njenog tijela ne smije preći minimalni stepen težine propisan sudskom praksom Suda prema članu 3. Konvencije. Relevantni faktori u tom smislu uključuju: da li je osoba trpjela ozbiljnu fizičku bol ili patnju zbog prinudne medicinske intervencije; da li su medicinski postupak naložili i izvršili ljekari; da li je osoba bila pod stalnim medicinskim nadzorom; kao i da li je prinudna medicinska intervencija dovela do pogoršanja zdravstvenog stanja podnositelja predstavke i ostavila trajne posljedice po njegovo ili njeno zdravlje (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006, stavovi 72–74).

102. Na primjer, Sud je utvrdio da je podnositelj predstavke bio podvrgnut nečovječnom i ponižavajućem postupanju suprotno članu 3. kada je bio prisiljen na kateterizaciju u policijskoj stanici radi pribavljanja uzorka urina, kako bi se utvrdilo da li je bio umiješan u saobraćajni prekršaj. U tom smislu, Sud je primijetio da su vlasti isti dokaz pribavile i uzimanjem uzorka krvi podnositelja predstavke, te da je način na koji je mjera sprovedena uzrokovao podnositelju predstavke i fizičku bol i duševnu patnju (*R. S. protiv Mađarske*, 2019, stav 72; vidjeti, suprotno tome, *Schmidt protiv Njemačke* (odl.), 2006, gdje uzimanje krvi i uzorka pljuvačke od osumnjičenog protiv njegove volje radi utvrđivanja njegove uključenosti u krivično djelo nije dostiglo minimalni stepen težine potreban prema članu 3).

III. Zaštita od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje vrše nedržavni akteri

Član 3. Konvencije

„Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

A. Obim pozitivnih obaveza države

103. Iako se državi ugovornici, prema Konvenciji, ne može direktno pripisati odgovornost za djela privatnih pojedinaca (*Beganović protiv Hrvatske*, 2009, stav 68) niti za djela državnih službenika koji djeluju u privatnom svojstvu (*Çevik protiv Turske* (br. 2), 2010, stav 33), Sud smatra da se odgovornost države ipak može aktivirati na osnovu obaveze iz člana 1. Konvencije.

104. U tom smislu, Sud je smatrao da obaveza Visokih strana ugovornica iz člana 1. Konvencije — da svima pod njihovom jurisdikcijom osiguraju prava i slobode definisane Konvencijom — u vezi sa članom 3, zahtijeva od država da preduzmu mjere kojima se osigurava da pojedinci pod njihovom jurisdikcijom ne budu podvrgnuti mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju, uključujući i takvo zlostavljanje koje vrše privatni pojedinci (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 73; i *O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, stav 144).

105. Posebno, djeca i drugi ranjivi pojedinci imaju pravo na djelotvornu zaštitu (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 177; *R. B. protiv Estonije*, 2021, stav 78).

106. U tom smislu, Sud je dosljedno naglašavao da član 3. nameće državam dužnost da zaštite fizičko blagostanje osoba koje se nalaze u ranjivoj situaciji samim tim što su pod kontrolom vlasti — kao što su, na primjer, pritvorenici ili regruti na odsluženju vojnog roka (*Premiņiny protiv Rusije*, 2011, stav 73).

107. Sud je ispitivao pozitivnu obavezu država da zaštite od zlostavljanja u različitim kontekstima, na primjer:

- u kontekstu zlostavljanja djece (vidjeti, na primjer, *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998; *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2011; *Association Innocence en Danger i Association Enfance et Partage protiv Francuske*, 2020);
- u kontekstu nasilja u porodici (vidjeti, na primjer, *T. M. i C. M. protiv Republike Moldavije*, 2014; *Talpis protiv Italije*, 2017; *Volodina protiv Rusije*, 2019; *Luca protiv Republike Moldavije*, 2023; a za sajber-nasilje vidjeti *Buturugă protiv Rumunije*, 2020, stav 74 i stavovi 78–79);
- u kontekstu seksualnih delikata (vidjeti, na primjer, *M. C. protiv Bugarske*, 2003; a u odnosu na maloljetnike vidjeti *I. C. protiv Rumunije*, 2016; *M. G. C. protiv Rumunije*, 2016);
- u kontekstu sukoba među zatvorenicima (vidjeti, na primjer, *Pantea protiv Rumunije*, 2003; *Rodić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2008; *D. F. protiv Letonije*, 2013);
- u kontekstu demonstracija (vidjeti, na primjer, *Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015, stavovi 72–74 i stav 81; *Women’s Initiatives Supporting Group i drugi protiv Gruzije*, 2021, stavovi 70–78; *Romanov i drugi protiv Rusije*, 2023, stavovi 71–74);
- u kontekstu fizičkog i verbalnog uznemiravanja osobe s invaliditetom (vidjeti *Dorđević protiv Hrvatske*, 2012);
- u kontekstu fizičkog i verbalnog uznemiravanja maloljetnika (vidjeti *V. K. protiv Rusije*, 2017) ili starije osobe (vidjeti *Irina Smirnova protiv Ukrajine*, 2016);
- u kontekstu nasilja zasnovanog na mržnji (vidjeti, na primjer, *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017; *Burlya i drugi protiv Ukrajine*, 2018);
- u kontekstu maltretiranja i zlostavljanja u vojsci (vidjeti, na primjer, *Filipov protiv Rusije*, 2022).

B. Priroda pozitivnih obaveza države

108. Suštinske pozitivne obaveze države prema članu 3. Konvencije obuhvataju: prvo, obavezu da uspostavi zakonodavni i regulatorni okvir zaštite; drugo, u određenim jasno definisanim okolnostima, obavezu da preduzme operativne mjere radi zaštite konkretnih pojedinaca od rizika postupanja suprotnog toj odredbi (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 178).

1. Obaveza uspostavljanja odgovarajućeg zakonodavnog i regulatornog okvira

109. Pozitivna obaveza iz člana 3. Konvencije posebno zahtijeva uspostavu zakonodavnog i regulatornog okvira koji adekvatno štiti pojedince od povreda njihovog fizičkog i psihičkog integriteta, posebno u najtežim slučajevima, putem donošenja krivičnih odredbi i njihovog djelotvornog sprovođenja u praksi (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 179).

110. Ova obaveza dobija poseban značaj u kontekstu javnih službi koje imaju dužnost da štite zdravlje i dobrobit djece, posebno kada su djeca ranjiva i pod isključivom kontrolom vlasti. U određenim okolnostima, to može zahtijevati donošenje posebnih mjera i zaštitnih mehanizama. Sud je naglasio da je, u predmetima seksualnog zlostavljanja djece — naročito kada je počinitelj osoba koja ima autoritet nad djetetom — postojanje efikasnih mehanizama za otkrivanje i prijavljivanje ključno za djelotvornu primjenu relevantnih krivičnih zakona (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 180).

111. Isto tako, u kontekstu nasilja u porodici, Sud je smatrao da ova obaveza zahtijeva da domaće vlasti obično moraju donijeti pozitivne mjere u oblasti krivične zaštite. Takve mjere uključuju, između ostalog, kriminalizaciju nasilja u porodici i osiguranje djelotvornih, proporcionalnih i odvraćajućih sankcija (*Volodina protiv Rusije*, 2019, stav 78). Pored toga, kada je riječ o zaštitnim mjerama, Sud

zahtijeva da skup pravnih i operativnih mjera koji je dostupan u domaćem pravnom okviru mora vlastima pružiti dovoljno različitih mjera na raspolaganju, koje su primjerene i proporcionalne nivou rizika utvrđenom u okolnostima konkretnog slučaja (*Tunikova i drugi protiv Rusije*, 2021, stav 95).

2. Obaveza preduzimanja preventivnih operativnih mjera

112. Kao i prema članu 2. Konvencije, član 3. može, u određenim okolnostima, zahtijevati od države da preduzme operativne mjere radi zaštite žrtava ili potencijalnih žrtava zlostavljanja (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 181).

113. Ova pozitivna obaveza zaštite mora se tumačiti tako da ne nameće pretjeran teret vlastima, imajući u vidu nepredvidivost ljudskog ponašanja i operativne odluke koje se moraju donositi u pogledu prioriteta i resursa. Stoga, ne nameće svaki rizik od zlostavljanja vlastima obavezu iz Konvencije da preduzmu mjere kako bi spriječile ostvarenje tog rizika. Ipak, tražene mjere moraju obezbijediti djelotvornu zaštitu, posebno djece i drugih ranjivih osoba, i moraju uključivati razumne korake za sprječavanje zlostavljanja za koje su vlasti znale ili su morale znati (*O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, stav 144).

114. Da bi pozitivna obaveza nastala, mora se utvrditi da su vlasti znale ili morale znati, u relevantnom trenutku, za postojanje stvarnog i neposrednog rizika od zlostavljanja identifikovanog pojedinca od strane trećeg lica, te da su propustile preduzeti mjere u okviru svojih ovlaštenja za koje se, razumno prosuđeno, moglo očekivati da spriječe taj rizik (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 183).

115. Sud naglašava da u ovom kontekstu procjena prirode i nivoa rizika predstavlja sastavni dio obaveze preduzimanja preventivnih operativnih mjera kada okolnosti ukazuju na postojanje rizika. Tako da ispitivanje da li je država ispunila ovu obavezu mora obuhvatiti analizu adekvatnosti procjene rizika koju su izvršile domaće vlasti, i, kada je identifikovan relevantni rizik koji aktivira dužnost djelovanja, analizu adekvatnosti preduzetih preventivnih mjera (*Kurt protiv Austrije* [VV], 2021, stav 159 — premda prema članu 2. Konvencije).

116. Sud je također naglasio da nije potrebno dokazati da se zlostavljanje ne bi desilo „da nije bilo“ propusta države. Propust da se preduzmu razumno dostupne mjere koje su mogle imati stvarnu mogućnost da izmijene ishod ili umanje štetu dovoljan je da angažuje odgovornost države (*O’Keeffe protiv Irske*, VV, 2014, stav 149).

C. Neka pojašnjenja kroz primjere

117. Sud je utvrdio da je tužena Država propustila da ispuni svoju obavezu da zaštiti osobe od zlostavljanja kada:

- uprava pritvorske ustanove nije spriječila sistematsko zlostavljanje pritvorenika od strane drugih zatvorenika (*Premiņiny protiv Rusije*, 2011, stav 90; vidjeti i *I. E. protiv Republike Moldavije*, 2020, stav 46, gdje je maloljetnik s mentalnim invaliditetom bio smješten u ćeliju sa zatvorenicima za nasilna krivična djela i pretrpio premlaćivanja i silovanje);
- domaći pravni okvir nije definisao nasilje u porodici kao posebno krivično djelo ili kao otežavajuću okolnost drugih krivičnih djela, niti je uspostavio minimalni prag težine povreda potrebnih za pokretanje krivičnog procesuiranja po službenoj dužnosti, a vlasti nisu preduzele nikakve preventivne operativne mjere radi zaštite podnositeljice predstavke (*Volodina protiv Rusije*, 2019, stav 85 i stav 91; vidjeti i *M. C. protiv Bugarske*, 2003, stav 166, gdje je Sud utvrdio da domaći regulatorni okvir nije pružao dovoljnu zaštitu žrtvi navodnog silovanja);
- vlasti nisu zaštitile pripadnika ranjive vjerske manjine koji je bio sistematski meta napada (*Milanović protiv Srbije*, 2010, stav 90; vidjeti i *Members of the Gldani Congregation of Jehovah’s Witnesses i drugi protiv Gruzije*, 2007, stavovi 100–105 i stav 124, gdje policija nije

preduzela dovoljno mjera protiv napada na skup Jehovinih svjedoka od strane pripadnika Pravoslavne crkve, iako je bila obaviještena dovoljno rano da bi mogla bez odlaganja da reaguje, okonča nasilje i zaštiti žrtve);

- vojne vlasti nisu zaštitile sina podnositelja predstavke – žrtvu i prijavljiivača zlostavljanja i „šikaniranja” u vojsci – od odmazde od strane drugih regruta (*Filipovy protiv Rusije*, 2022, stav 103);
- država nije zaštitila učenicu od 14 godina s intelektualnim invaliditetom od seksualnog zlostavljanja u školi od strane nastavnika koji je u relevantno vrijeme bio i javni službenik, i to iz dva razloga: nepostojanje odgovarajućeg regulatornog okvira za prevenciju, otkrivanje i prijavljivanje seksualnog zlostavljanja maloljetnika, te propuštanje da se preduzmu odgovarajuće mjere (*A. P. protiv Armenije*, 2024, stav 141; vidjeti i *Z protiv Češke Republike*, 2024, stavovi 57–62, gdje je Sud utvrdio povredu članova 3. i 8. zbog pogrešnog pristupa vlasti u tumačenju činjenica i pravnog okvira, čime su propustile da pruže adekvatnu zaštitu ranjivoj odrasloj osobi od seksualnog zlostavljanja od strane sveštenika koji je ujedno bio i njen profesor na univerzitetu).

118. Suprotno tome, u predmetu *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 183, koji se odnosio na tvrdnje o seksualnom zlostavljanju u sirotištu, Sud je smatrao da način na koji je regulatorni okvir primijenjen nije doveo do povrede člana 3, posebno zato što nije bilo utvrđeno postojanje sistemskog problema seksualnog zlostavljanja male djece u ustanovama rezidencijalnog tipa. Sud je, nadalje, zaključio da u konkretnim okolnostima predmeta nije bilo dovoljno informacija da bi se utvrdilo da su vlasti u Bugarskoj znale ili morale znati za stvarni i neposredni rizik da podnositelji predstavke budu podvrgnuti zlostavljanju, koji bi bio takve prirode da bi pokrenuo prethodno opisanu obavezu zaštite od tog rizika.

IV. Obaveza sprovođenja istrage o tvrdnjama mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Član 3. Konvencije

„Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

A. Obim procesnih obaveza

119. Kada pojedinac iznese dokazivu tvrdnju da je bio podvrgnut postupanju koje krši član 3. od strane državnih službenika, navedena odredba, čitana zajedno s opštom obavezom države iz člana 1. Konvencije da „svakome pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode definisane u ... [Konvenciji]”, podrazumijeva zahtjev da se sprovede djelotvorna zvanična istraga (*Assenov i drugi protiv Bugarske*, 1998, stav 102; i *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 182). U suprotnom, opšta pravna zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja bi, uprkos svom temeljnim značaju, bila neučinkovita u praksi, te bi u nekim slučajevima bilo moguće da državni službenici zloupotrebljavaju prava osoba pod njihovom kontrolom gotovo nekažnjeno (*Labita protiv Italije* [VV], 2000, stav 131).

120. U vezi s navedenim, Sud je naglasio da je odgovarajuća reakcija vlasti u vidu istrage ozbiljnih tvrdnji o zlostavljanju od strane policije ili drugih sličnih državnih aktera, u skladu sa standardima iz člana 3, od ključnog značaja za očuvanje povjerenja javnosti u njihovu privrženost vladavini prava i za

sprječavanje svake pojave saučesništva ili tolerisanja nezakonitih djela (*Lyapin protiv Rusije*, 2014, stav 139).

121. Ova procesna obaveza obuhvata i zahtjev sprovođenja istrage o tvrdnjama o zlostavljanju koje vrše privatni pojedinci kada su te tvrdnje dokazive (*M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, 2012, stav 100; i *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 184; vidjeti i *Ghişoiu protiv Rumunije* (odl.), 2023, stavovi 62–64, gdje procesne obaveze nisu bile aktivirane zbog nepostojanja dokazive tvrdnje u kontekstu navodnog nasilja prema maloljetniku).

B. Svrha istrage

122. Suštinska svrha istrage jeste da osigura djelotvornu primjenu domaćih prava koji zabranjuju mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje u predmetima u koje su uključeni državni službenici ili tijela, te da obezbijedi njihovu odgovornost za zlostavljanje koje se desi pod njihovom odgovornošću (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 117).

C. Priroda i nivo ispitivanja

123. Priroda i nivo ispitivanja koji zadovoljavaju minimalni prag djelotvornosti istrage zavise od okolnosti konkretnog slučaja. Oni se moraju procjenjivati na osnovu svih relevantnih činjenica i imajući u vidu praktične realnosti rada na istrazi (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 190).

124. Na primjer, u predmetima u kojima su djeca moguće žrtve seksualnog zlostavljanja, ispunjenje pozitivnih obaveza koje proizlaze iz člana 3. zahtijeva, u okviru domaćeg postupka, djelotvornu primjenu prava djeteta da mu se najbolji interes uzme kao primarni kriterij, kao i da se odgovarajuće vrednuje njegova posebna ranjivost i potrebe, radi zaštite od sekundarne viktimizacije (*B protiv Rusije*, 2023, stav 54). Posebno, procesna obaveza prema članu 3. u takvim predmetima mora se tumačiti u svjetlu obaveza koje proizlaze iz drugih relevantnih međunarodnih instrumenata, a naročito Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja („Lanzarot konvencija”) (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 192; vidjeti i *L i drugi protiv Francuske*, 2025, stavovi 201 i 225–229, gdje su maloljetne podnositeljice predstavke, koje su bile posebno ranjive u vrijeme događaja, tvrdile da zakon i praksa u Francuskoj ne pružaju djelotvornu zaštitu od silovanja, a Sud je, u pogledu tvrdnji prve podnositeljice predstavke o sekundarnoj viktimizaciji, primijetio da su je domaće vlasti izložile osuđujućim, moralizatorskim i seksističkim primjedbama u dva navrata).

125. Isto tako, u predmetu u kojem je žrtva incesta (silovanja) primala prijetnje smrću od počinioca, Sud je naglasio da su vlasti, budući da su bile svjesne posebne ranjivosti žrtve s obzirom na njen pol, etničko porijeklo i ranije traume, trebalo bez odlaganja da reaguju na njene krivične prigovore kako bi je zaštitile od realizacije prijetnje, kao i od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije (*J. I. protiv Hrvatske*, 2023, stav 97; vidjeti i *I. C. protiv Republike Moldavije*, 2025, stavovi 170–172 i 198–200, gdje je istraga povodom tvrdnji podnositeljice predstavke o seksualnom zlostavljanju nakon njenog izmještanja iz državne ustanove i smještaja kod porodice na farmi bila ispod standarda koji proizlaze iz pozitivnih obaveza države prema članovima 3. i 8. Konvencije, posebno zbog toga što domaće vlasti nisu adekvatno procijenile i vrednovala njenu ranjivost s obzirom na njen pol, intelektualni invaliditet i doživotnu institucionalizaciju).

D. Standardi istrage

1. Preliminarne napomene

126. U predmetu *S.M. protiv Hrvatske*, [VV], 2020, stavovi 311–320, Sud je rezimirao svoju sudsku praksu o procesnoj obavezi prema konvergentnim principima članova 2, 3. i 4. Konvencije. Posebno je naglasio da, iako se opseg pozitivnih obaveza države može razlikovati između slučajeva u kojima je

postupanje protivno Konvenciji rezultat djelovanja državnih službenika i slučajeva kada je nasilje počinjeno od strane privatnih pojedinaca, procesni zahtjevi su slični (*Sabalić protiv Hrvatske*, 2021, stav 96).

127. Konkretno, vlasti imaju obavezu da reaguju čim je podnesen zvaničan prigovor. Međutim, čak i u odsustvu izričitog prigovora, istraga se mora sprovesti ako postoje drugi dovoljno jasni indikatori da je moglo biti počinjeno mučenje ili zlostavljanje. Vlasti moraju djelovati po službenoj dužnosti čim saznaju za takve naznake (*Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses i drugi protiv Gruzije*, 2007, stav 97).

128. Procesna obaveza prema članu 3. ostaje važeća i u otežanim sigurnosnim okolnostima, uključujući i kontekst oružanog sukoba. Čak i kada se događaji koji su doveli do obaveze istrage odvijaju u okolnostima generaliziranog nasilja, a istražiocima se suočavaju s preprekama koje ih primoravaju na korištenje manje efikasnih istražnih mjera ili uzrokuju odlaganja, član 3. i dalje zahtijeva da se preduzmu sve razumne mjere radi osiguravanja djelotvorne i nezavisne istrage (*Mocanu i drugi protiv Rumunije* [VV], 2014, stav 319).

129. Na kraju, parametri za ocjenu usklađenosti s procesnim zahtjevom iz člana 3, koji se podudaraju s onima iz člana 2, procjenjuju se na osnovu nekoliko bitnih parametara: adekvatnosti istražnih mjera, blagovremenosti istrage, uključenosti žrtve u istragu i nezavisnosti istrage. Ovi elementi su međusobno povezani; nijedan od njih, posmatran izolovano, nije svrha sam za sebe. Tek njihova kombinacija omogućava ocjenu djelotvornosti istrage (*R. R. i R. D. protiv Slovačke*, 2020, stav 178; vidjeti i *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], 2015, stav 225 u vezi s članom 2).

2. Nezavisnost

130. Da bi istraga bila djelotvorna, institucije i osobe odgovorne za njeno sprovođenje moraju biti nezavisne od onih na koje se istraga odnosi. Ovo uključuje ne samo izostanak hijerarhijske ili institucionalne veze, već i praktičnu nezavisnost (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 118).

131. U tom pogledu, primjenjivi zahtjevi nalažu konkretno ispitivanje nezavisnosti istrage u cjelini, a ne apstraktnu procjenu. Također, nije nužno da osobe i organi koji vode istragu imaju apsolutnu nezavisnost; dovoljno je da budu dovoljno nezavisni od onih čija bi se odgovornost mogla utvrditi. Tako da se adekvatnost stepena nezavisnosti procjenjuje u svjetlu svih okolnosti konkretnog slučaja (*M. B. i drugi protiv Slovačke*, 2021, stav 91).

132. Sud je utvrdio da istraga nije bila nezavisna kada:

- istražiocima su bili vojni tužiocima koji su, kao i optuženi (među kojima su bila i dvojica generala), bili oficiri u odnosu subordinacije unutar vojne hijerarhije (*Mocanu i drugi protiv Rumunije* [VV], 2014, stav 333);
- tužilac koji je vodio istragu je ujedno podnio optužbu protiv podnositelja predstavke i predložio njegovo zadržavanje u pritvoru (*Boicenco protiv Moldavije*, 2006, stav 124);
- istražni organ je delegirao veliki i ključni dio istrage – identifikaciju počinitelja navodnog zlostavljanja - organu čiji su službenici navodno počinili krivično djelo, a zatim se oslonio isključivo na zaključak tog organa da identifikacija policijskih službenika nije moguća, bez preuzimanja daljnjih mjera (*Najafli protiv Azerbejdžana*, 2012, stavovi 52–54; vidjeti i *Bursuc protiv Rumunije*, 2004, stav 104; gdje su dokaze pribavili i svjedoke saslušali policijski službenici koji su pripadali istoj policijskoj jedinici u istom gradu kao i službenici koji su bili predmet istrage; kao i, u sličnom kontekstu, *Lapunov protiv Rusije*, 2023, stav 116);
- portparol Ministarstva unutrašnjih poslova, koji je bio poslodavac istražitelja zaduženog za istragu, izjavio je za medije – tri dana nakon početka krivičnog postupka i ne čekajući njegove rezultate – da podnositelj predstavke nije bio zlostavljan od strane policije i da su njegove tvrdnje netačne (*Emin Huseynov protiv Azerbejdžana*, 2015, stav 74);

- postupanje istražitelja nije imalo potrebnu transparentnost niti izgled nezavisnosti, s obzirom na to da nisu preduzeli nijednu nezavisnu radnju, poput ispitivanja drugog podnositelja predstave, policijskih službenika uključenih u događaj ili očevica, niti su naložili forenzičko vještačenje povreda drugog podnositelja predstave (*Đurđević protiv Hrvatske*, 2011, stavovi 89–90);
- istražitelji su utvrdili činjenice krivičnog predmeta oslanjajući se isključivo i bez ikakvog opravdanja na verziju događaja koju su iznijeli policijski službenici, uključujući navodne počinioce i njihove kolege, koji su svi bili na neki način uključeni u predmetne događaje, bez saslušanja podnositelja predstave ili bilo kojeg drugog svjedoka (*Virabyan protiv Armenije*, 2012, stavovi 165–167; vidjeti i *Suleymanov protiv Rusije*, 2013, stav 144);
- tužilaštvo je zatražilo pomoć od policije koja je bila u istoj komandnoj liniji kao i službenici pod istragom (*Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*, 2021, stav 144).

133. Suprotno tome, Sud nije našao problem u pogledu nezavisnosti istrage kada:

- osporavani upravni organ ili njegovi zaposleni nisu bili uključeni u predmet i nije bilo dokaza da im nedostaje nezavisnost (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 207);
- istragu su vodili ne samo pravosudni organi u okviru krivičnog postupka, već i nezavisno administrativno tijelo koje je imalo sva potrebna jamstva nezavisnosti (*P. M. i F. F. protiv Francuske*, 2021, stav 71);
- istraga je bila sprovedena od strane Državnog tužilaštva, koje je hijerarhijski i institucionalno nezavisno od osoba obuhvaćenih istragom, te je samo preduzelo sve istražne mjere bez oslanjanja na nalaze onih koji nisu imali potrebnu hijerarhijsku i institucionalnu nezavisnost (*V. D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018, stav 69).

3. Adekvatnost

134. Da bi istraga bila „djelotvorna”, ona mora biti adekvatna. To znači da mora biti sposobna dovesti do utvrđivanja činjenica i do procjene da li je upotrebljena sila bila opravdana u datim okolnostima, te do identifikacije i – ako je primjereno – kažnjavanja odgovornih (*Labita protiv Italije* [VV], 2000, stav 131; i *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], 2016, stav 103). U suprotnom, opšta zakonska zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, uprkos njenoj fundamentalnoj važnosti, bila bi neefikasna u praksi, što bi omogućilo državnim službenicima da zloupotrebljavaju prava osoba pod njihovom kontrolom gotovo nekažnjeno (*Cestaro protiv Italije*, 2015, stav 204).

135. Istraga mora biti temeljna, što znači da vlasti moraju ozbiljno nastojati da utvrde šta se dogodilo i ne smiju se oslanjati na brze ili nedovoljno utemeljene zaključke kako bi zatvorile istragu ili ih koristile kao osnovu za svoje odluke. Moraju preduzeti sve razumne korake kako bi osigurale dokaze o incidentu, uključujući, *inter alia*, izjave očevidaca i forenzičke dokaze. Svaki nedostatak istrage koji podriva njenu sposobnost da utvrdi uzrok povreda ili identitet odgovornih osoba rizikuje da bude u suprotnosti s ovim standardom (*El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 183).

136. Sud je smatrao da istraga nije bila adekvatna kada:

- istražni organi su se uglavnom oslanjali na izjave navodnih počinilaca i drugih policijskih službenika, kao i na interne policijske evidencije, kada su odbacivali tvrdnje podnositelja predstave o zlostavljanju (*M. F. protiv Mađarske*, (2017, stav 55; vidjeti i *Archip protiv Rumunije*, 2011, stavovi 66–71, gdje su sudske vlasti donijele zaključke bez navođenja mnogih detalja o stvarnim okolnostima i bez pažljivog razmatranja činjenica i okolnosti incidenta, dok su istražna tijela primijenila selektivan i donekle nedosljedan pristup u ocjeni dokaza (stavovi 66–71);
- nadležni organi su ostali pasivni i nisu sproveli zvaničnu istragu uprkos ozbiljnim i vjerodostojnim tvrdnjama o zlostavljanju (*M. S. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2015, stavovi 81–84;

vidjeti i *Hovhannisyan protiv Armenije*, 2018, stavovi 58–59; *Lapunov protiv Rusije*, 2023, stav 115);

- jedan od počinitelja zlostavljanja nikada nije formalno identifikovan i osuđen, iako ga je podnositelj predstavke jasno identifikovao (*Barovov protiv Rusije*, 2021, stav 39; vidjeti i *Ochigava protiv Gruzije*, 2023, stav 59, gdje vlasti nisu ispitale ulogu visokih zatvorskih dužnosnika u predmetu u kojem je sedam zatvorskih službenika proglašeno krivima za sistematsko nehumano postupanje prema zatvoreniku, uključujući i podnositelja predstavke);
- domaće vlasti nisu identifikovale niti ispitale policijske službenike iz specijalizovane jedinice, maskirane i bez ikakvih identifikacijskih oznaka, koji su učestvovali u pretresu doma u kojem je podnositelj predstavke tvrdio da se prema njemu nehumano postupalo (*Hristovi protiv Bugarske*, 2011, stav 91);
- nadležni organi su počinili procesne greške koje su dovele do toga da ključni dokazi postanu nedopušteni, što je uzrokovalo blokadu krivičnog postupka (*Maslova i Nalbandov protiv Rusije*, 2008, stavovi 92–97).

137. S druge strane, uzimajući u obzir različite radnje koje su preduzele domaće vlasti, Sud nije utvrdio problem u pogledu adekvatnosti istrage u sljedećim predmetima:

- *Baklanov protiv Ukrajine*, 2013, koji se odnosio na navodno zlostavljanje i maltretiranje podnositelja predstavke tokom njegove obavezne vojne obaveze;
- *V. D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018, koji se odnosio na ponovo pokrenutu istragu koju je otvorilo Državno tužilaštvo u vezi s tvrdnjama o zlostavljanju za koje je Sud ranije utvrdio povredu člana 3;
- *P. M. i F. F. protiv Francuske*, 2021, koji se odnosio na tvrdnje podnositelja predstavke i da su trpjeli zlostavljanje od strane policije tokom ispitivanja i za vrijeme zadržavanja u policiji.

4. Hitnost i razumna ažurnost

138. Član 3. zahtijeva da se istrage vode bez odlaganja i s razumnom ažurnošću. Iako mogu postojati prepreke ili poteškoće koje usporavaju istragu u nekoj određenoj situaciji, brza reakcija vlasti na tvrdnje o zlostavljanju ključna je za očuvanje povjerenja javnosti u poštovanje vladavine prava i za sprječavanje pojave prikrivene tolerancije nezakonitih djela (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 121).

139. Sud je utvrdio da domaće vlasti nisu, *inter alia*, postupale bez odlaganja i s razumnom ažurnošću kada:

- je proteklo osam godina i četiri mjeseca na tri nivoa nadležnosti u krivičnom postupku koji se odnosio na nasilje u porodici nad maloljetnikom (*D. M. D. protiv Rumunije*, 2017, stav 53; vidjeti također *Y. protiv Slovenije*, 2015, stav 99, gdje je proteklo više od sedam godina od trenutka kada je podnositeljica predstavke podnijela prigovor o seksualnom zlostavljanju do donošenja presude prvostepenog suda);
- u kontekstu zlostavljanja u zatvoru, suđenje čuvarima nije počelo sve do pet godina i osam mjeseci nakon podnošenja krivičnih prigovora, a postupak je još uvijek bio u toku u vrijeme razmatranja predmeta pred Sudom (*Indelicato protiv Italije*, 2001, stav 37);
- je došlo do neopravdanih odgađanja u identifikaciji svjedoka ili uzimanju njihovih iskaza (*Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*, 2021, stav 142, 11; i *Mătăsaru i Savițchi protiv Moldavije*, 2010, stavovi 88 i 93);
- je došlo do neopravdanog odugovlačenja krivičnog postupka koje je rezultiralo zastarom gonjenja (*Angelova i Iliev protiv Bugarske*, 2007, stavovi 101–103; vidjeti i *Barovov protiv Rusije*, 2021, stavovi 39 i 42);

- je došlo do kašnjenja u ispitivanju ključnog stručnjaka u relevantnom periodu, propusta da se reaguje na jasne znakove zlostavljanja, kao i dugog ukupnog trajanja postupka tokom kojeg nije donesena nijedna presuda (*I. E. protiv Republike Moldavije*, 2020, stav 52);
- je došlo do kašnjenja u pribavljanju usmenih iskaza od podnosioca predstavke, koji su ujedno bili maloljetnici i žrtve navodnog rasno motivisanog zlostavljanja (*M. B. i drugi protiv Slovačke*, 2021, stavovi 82–83);
- je više istraga i naknadnih krivičnih postupaka u vezi s tvrdnjama podnositeljice predstavke o napadu, uznemiravanju, prijetnjama i zlostavljanju – sve u kontekstu nasilja u porodici – ili zastarjelo ili je još uvijek bilo u toku godinama nakon događaja zbog pasivnosti vlasti (*M. S. protiv Italije*, 2022, stavovi 141 i 150).

140. Nasuprot tome, Sud je smatrao da istrage nisu bile u suprotnosti sa zahtjevom blagovremenosti i razumne ažurnosti u vođenju istrage kada je, na primjer:

- trajanje istrage bilo objašnjivo obimom sprovedenih ispitnih radnji, budući da je održan veliki broj ročišta i sprovedene najmanje četiri vještačke procjene (*Ghedir i drugi protiv Francuske*, 2015, stav 133);
- postupak za naknadu štete bio veoma dugotrajan (15 godina), ali je ipak omogućio utvrđivanje činjenica u vezi s nanošenjem teških tjelesnih povreda podnositeljici predstavke, identifikovao odgovorne i dosudio joj naknadu (*Isayeva protiv Ukrajine*, 2018, stavovi 63–66);
- uprkos relativnoj složenosti predmeta, koja je zahtijevala ispitivanje više svjedoka, pribavljanje vještačkog nalaza i druge dokazne radnje u vezi s incidentom, istraga ukupno trajala oko šest mjeseci (*V. D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018, stav 80).

5. Javna kontrola i učešće žrtve

141. Istraga mora obezbijediti dovoljan element javne kontrole kako bi se osigurala odgovornost u praksi, kao i u teoriji (*Al Nashiri protiv Rumunije*, 2018, stav 641 i tu navedeni predmeti).

142. Nadalje, žrtvi mora biti omogućeno djelotvorno učešće u istrazi (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 122; i *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 189). Međutim, objavljivanje ili davanje na uvid policijskih izvještaja i istražnih materijala može uključivati osjetljiva pitanja i imati moguće štetne posljedice po privatne pojedince ili druge istrage. Tako da se ne može smatrati automatskim zahtjevom da žrtva ili članovi njene uže porodice imaju pristup istrazi dok je u toku. Potreban pristup može biti omogućen u drugim fazama dostupnih postupaka, a istražni organi nemaju obavezu da udovolje svakom zahtjevu za određenu istražnu radnju tokom istrage (*Stevan Petrović protiv Srbije*, 2021, stav 109).

143. Sud je smatrao da istraga nije bila dovoljno dostupna žrtvi ili nije omogućila dovoljno javne kontrole kada:

- istražitelj nije saslušao žrtve niti naveo njihovu verziju događaja u odlukama, koje im pritom nisu ni dostavljene (*Dedovskiy i drugi protiv Rusije*, 2008, stav 92);
- u domaćem pravu nije postojao poseban postupak koji bi omogućio pristup spisu u fazi pretkrivičnog postupka, uključujući: razloge za odobravanje ili odbijanje pristupa, obim pristupa podnosiocu zahtjeva, rokove za odlučivanje o relevantnim zahtjevima i način omogućavanja pristupa (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin protiv Ukrajine*, 2010, stav 73);
- vlasti su dosljedno uskraćivale informacije o svojim odlukama ili značajno odgađale njihovo dostavljanje podnositeljima predstavke, suprotno izričitom zahtjevu domaćeg prava (*Chernega i drugi protiv Ukrajine*, 2019, stav 166).

144. Nasuprot tome, Sud nije našao problem u pogledu javne kontrole ili učešća žrtve kada je žrtvi bila obezbijedena adekvatna informisanost i pristup spisu, čime joj je omogućeno da iznese činjenice

i predloži dokaze koji treba da budu pribavljeni tokom istrage (*V. D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018, stav 78).

E. Pitanja u vezi s krivičnim procesuiranjem, sankcionisanjem i naknadom

145. Sud je naglasio da je obaveza sprovođenja djelotvorne istrage obaveza sredstava, a ne rezultata (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 186). Kada zvanična istraga dovede do pokretanja postupka pred domaćim sudovima, cijeli postupak, uključujući suđenje, mora biti u skladu sa zahtjevima člana 3. Konvencije. To uključuje i sankcije izrečene na kraju postupka. Iako ne postoji apsolutna obaveza da svako krivično procesuiranje rezultira osudom ili određenom vrstom kazne, domaći sudovi ni pod kojim okolnostima ne smiju dopustiti da teški napadi na tjelesni i duševni integritet ostanu nekažnjeni, niti da se teška krivična djela sankcionišu preblagim kaznama. Ključno pitanje koje Sud mora ispitati jeste da li su, i u kojoj mjeri su, domaći sudovi, prilikom donošenja svojih zaključaka, smatrani da su predmet podvrgli pažljivoj i temeljnoj ispitivanju, tako da se ne naruši odvratajući efekat postojećeg pravosudnog sistema niti značaj uloge koju je taj sistem dužan da igra u sprječavanju povreda zabrane zlostavljanja (*Sabalić protiv Hrvatske*, 2021, stav 97).

146. Iz toga proizlazi da, iako Sud daje znatnu slobodu domaćim vlastima i sudovima u izboru odgovarajućih sankcija za zlostavljanje, on ipak mora zadržati određeni nadzor i intervenirati u slučajevima očigledne nesrazmjere između težine djela i izrečene kazne (*Myumyun protiv Bugarske*, 2015, stav 67).

147. Nadalje, u predmetu u kojem se prigovor podnosioca predstavke odnosio na preinačenje kazne zatvora u rad za opšte dobro, Sud je, imajući u vidu široku slobodu država u oblasti krivične politike i politike kažnjavanja, smatrao da se njegova kontrola mora usmjeriti na to da li je domaći sud primijenio potrebnu pažljivu kontrolu prilikom preinačenja kazne. Sud je stoga ispitao da li je takvo preinačenje zasnovano na kriterijima i razlozima koji su dovoljni da osiguraju da kazna ostane srazmjerna prirodi i težini zlostavljanja kojem je podnosioca predstavke bio izložen kao žrtva (*Vučković protiv Hrvatske*, 2023, stav 55; vidjeti i *M. G. protiv Litvanije*, 2024, stav 118, u vezi s odlukom o uslovnoj obustavi zatvorske kazne počiniocu u kontekstu seksualnog napada na maloljetnika).

148. U vezi s tim, da bi istraga bila djelotvorna u praksi, preduslov je da država donese krivičnopravne odredbe kojima se kažnjavaju postupci protivni členu 3 (*Cestaro protiv Italije*, 2015, stav 209).

149. Kada su državni službenici optuženi za djela koja uključuju zlostavljanje, važno je da oni budu suspendovani s dužnosti tokom istrage ili suđenja, te da budu otpušteni ukoliko budu osuđeni (*Gäfgen protiv Njemačke*, [VV], 2010, stav 125; *Barovov protiv Rusije*, 2021, stav 43).

150. Sud je također utvrdio da u predmetima koji se odnose na mučenje ili zlostavljanje od strane državnih službenika, krivični postupci ne smiju biti obustavljeni zbog zastare, te da amnestije i pomilovanja ne smiju biti tolerisani u takvim predmetima. Nadalje, način primjene rokova zastare mora biti usklađen sa zahtjevima Konvencije. Tako da je teško prihvatiti rigidne rokove zastare koji ne dopuštaju izuzetke (*Mocanu i drugi protiv Rumunije*, [VV], 2014, stav 326). Isto načelo odnosi se i na djela nasilja počinjena od strane privatnih pojedinaca, posebno kada se radi o teškim povredama fundamentalnih ljudskih prava (*Pulfer protiv Albanije*, 2018, stav 83 – fizički napad; *E. G. protiv Republike Moldavije*, 2021, stav 43 – seksualni napad; i *M. S. protiv Italije*, 2022, stav 144 – nasilje u porodici).

151. Sud je utvrdio povredu proceduralnog aspekta člana 3. u predmetima u kojima je primjena rokova zastare bila posljedica nepravovremenog postupanja vlasti bez dužne pažnje, ili gdje je krivično procesuiranje zastarjelo zato što su domaće vlasti djela mučenja ili zlostavljanja okarakterisali kao blaža krivična djela, što je vodilo kraćim rokovima zastare i omogućilo počiniocu da izbjegne krivičnu odgovornost (*Savjetodavno mišljenje o primjenjivosti rokova zastare na krivično procesuiranje, osuđivanje i kažnjavanje djela koje u suštini predstavlja mučenje*, [VV], 2022, stavovi 61–62).

152. Konačno, u predmetima namjernog zlostavljanja državnih službenika protivno članu 3, Sud je dosljedno utvrdio da su potrebne dvije mjere kako bi se obezbijedilo dovoljno pravno zadovoljenje. Prvo, državne vlasti moraju sprovesti temeljnu i djelotvornu istragu koja je sposobna dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih. Drugo, podnositelju predstavke mora biti dosuđena naknada štete, kada je to primjereno, ili mu se mora omogućiti barem mogućnost da traži i dobije naknadu za štetu koju je pretrpio usljed zlostavljanja (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stav 116; *Razzakov protiv Rusije*, 2015, stav 50).

F. Istraga krivičnih djela počinjenih iz mržnje

153. Sud je istakao posebnu obavezu da se istraga napada s rasnim obilježjima vodi odlučno i nepristrasno, imajući u vidu potrebu da se kontinuirano potvrđuje društvena osuda rasizma kako bi se očuvalo povjerenje manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnje rasno motivisanog nasilja (*Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 110).

154. Tako da, prilikom istraživanja nasilnih incidenata podstaknutih sumnjom na rasističke pobude, državne vlasti dužne su da preduzmu sve razumne mjere radi utvrđivanja da li je postojao rasistički motiv i da li su osjećaji mržnje ili predrasude zasnovane na etničkom porijeklu osobe odigrali ulogu u tim događajima. Tretirati rasno motivisano nasilje i brutalnost na isti način kao slučajeve bez ikakvog rasnog obilježja značilo bi zanemariti specifičnu prirodu djela koja su posebno destruktivna za osnovna ljudska prava (*Abdu protiv Bugarske*, 2014, stav 44). Ova obaveza je dio odgovornosti država prema članu 14. Konvencije u vezi sa članom 3, ali predstavlja i aspekt procesnih obaveza koje proizlaze iz člana 3. Konvencije (*M. F. protiv Mađarske*, 2017, stav 73). Ona se primjenjuje i kada djelo protivno članu 3. počinj privatni pojedinac (*Abdu protiv Bugarske*, 2014, stav 44).

155. Nadalje, takva istraga obuhvata ne samo djela nasilja zasnovana na stvarnom ili navodnom ličnom statusu ili karakteristikama žrtve, već i djela nasilja zasnovana na stvarnoj ili pretpostavljenoj povezanosti ili pripadnosti žrtve sa drugom osobom koja stvarno ili navodno posjeduje određeni status ili zaštićeno svojstvo (*Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017, stav 56).

156. Dokazivanje rasne motivacije često je teško u praksi. Obaveza tužene države da istraži moguće rasističke elemente nasilnog djela obaveza je ulaganja najboljih napora, a ne apsolutna obaveza. Vlasti moraju učiniti ono što je razumno u datim okolnostima kako bi prikupile i osigurale dokaze, ispitale sve praktične mogućnosti za utvrđivanje istine i donijele potpuno obrazložene, nepristrasne i objektivne odluke, bez izostavljanja sumnjivih činjenica koje mogu ukazivati na rasno motivisano nasilje (*Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 122).

157. Isti principi primjenjuju se i na nasilje koje proizlazi, na primjer, iz vjerske netrpeljivosti, kao i na nasilje motivisano diskriminacijom zasnovanom na rodu ili seksualnoj orijentaciji (*Sabalić protiv Hrvatske*, 2021, stav 94; vidjeti, npr., *Romanov i drugi protiv Rusije*, 2023, stavovi 78–79; kao i za nasilje koje proizlazi iz političke netrpeljivosti, vidjeti *Verzilov i drugi protiv Rusije*, 2023, stav 78).

158. Detaljnije informacije dostupne su u *Vodiču kroz sudsku praksu o članu 14. i članu 1. Protokola br. 12 – Zabrana diskriminacije*.

G. Procesne obaveze u prekograničnim kontekstima

159. Zahtjev djelotvornosti krivične istrage može u određenim okolnostima uključivati obavezu istražnih organa da sarađuju s organima druge države, što podrazumijeva obavezu traženja ili pružanja međunarodne pravne pomoći. Priroda i obim tih obaveza neminovno zavise od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja — na primjer, da li se glavni dokazi nalaze na teritoriji države ugovornice ili da li su osumnjičeni pobjegli tamo. To znači da su dotične države dužne da preduzmu sve razumne korake radi međusobne saradnje, savjesno iscrpljujući mogućnosti dostupne na osnovu relevantnih međunarodnih instrumenata o međusobnoj pravnoj pomoći i saradnji u krivičnim pitanjima. Iako Sud nije nadležan da nadzire poštovanje međunarodnih ugovora ili obaveza osim Konvencije, on u ovom

kontekstu obično provjerava da li je država protiv koje je pokrenut postupak koristila mogućnosti dostupne na osnovu tih instrumenata (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 19).

H. Obnavljanje procesnih obaveza

160. Procesna obaveza može biti obnovljena nakon novog razvoja događaja, kao što je otkrivanje novih dokaza ili informacija koje dovode u pitanje rezultate ranije istrage ili suđenja (vidjeti *Egmez protiv Kipra* (odl.), 2012, stav 63). Priroda i obim svake naknadne istrage koja je potrebna da bi se ispunila procesna obaveza neminovno zavise od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja i mogu se znatno razlikovati od onoga što bi se zahtijevalo neposredno nakon što je zlostavljanje nastupilo (*Jeronovičs protiv Letonije* [VV], 2016, stav 107).

Lista citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke Evropskog suda za ljudska prava i na odluke ili izvještaje Evropske komisije za ljudska prava.

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” označava da je citat iz odluke Suda, a skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Hiperlinkovi za navedene predmete u elektronskoj verziji Vodiča usmjereni su ka bazi podataka HUDOC (<<http://hudoc.echr.coe.int>>), koja omogućava pristup sudskoj praksi Evropskog suda (presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i odbora, predmeti o kojima su podnijete informacije, savjetodavna mišljenja, pravni sažeci iz informativne bilješke o sudskoj praksi), Komisije (odluke i izvještaji), kao i rezolucijama Vijeća ministara.

Sud presude i odluke izriče na engleskom i/ili francuskom jeziku, koja su njegova dva službena jezika. HUDOC također sadrži prevode mnogih važnih predmeta na više od 30 nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko stotinu online zbirki sudske prakse čiji su autori treća lica.

—A—

A protiv Rusije, br. 37735/09, 12. novembra 2019.

A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. septembra 1998, *Izvještaji o presudama i odlukama 1998 VI*

A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 3455/05, ESLJP 2009

A.L. (X.W.) protiv Rusije, br. 44095/14, 29. oktobra 2015.

A.P. protiv Armenije, br. 58737/14, 18. juna 2024.

A.P. protiv Slovačke, br. 10465/17, 28. januara 2020.

A.P., Garçon i Nicot protiv Francuske, br. 79885/12 i dva druga, 6. aprila 2017.

Abdu protiv Bugarske, br. 26827/08, 11. marta 2014.

Abdyusheva i drugi protiv Rusije, br. 58502/11 i dva druga, 26. novembra 2019.

Abu Zubaydah protiv Litvanije, br. 46454/11, 31. maja 2018.

Savjetodavno mišljenje o primjenjivosti rokova zastare na krivično procesuiranje, osuđivanje i

kažnjavanje djela koje u suštini predstavlja mučenje [VV], zahtjev br. P16-2021-001, Kasacioni sud Armenije, 26. aprila 2022.

Aggerholm protiv Danske, br. 45439/18, 15. septembra 2020.

Akkad protiv Turske, br. 1557/19, 21. juna 2022.

Akkum protiv Turske, br. 21894/93, ESLJP 2005 - II (izvodi).

Akpınar i Altun protiv Turske, br. 56760/00, 27. februara 2007.

Aksoy protiv Turske, 18. decembra 1996, *Izvještaji o presudama i odlukama, 1996-VI*

Ali Güneş protiv Turske, br. 9829/07, 10. aprila 2012.

Al-Hawsawi protiv Litvanije, br. 6383/17, 16. januara 2024.

Al Nashiri protiv Poljske, br. 28761/11, 24. jula 2014.

Al Nashiri protiv Rumunije, br. 33234/12, 31. maja 2018.

Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 61498/08, ESLJP 2010.

Ananyev i drugi protiv Rusije, br. 42525/07 i 60800/08, 10. januara 2012.

Angelova i Iliev protiv Bugarske, br. 55523/00, 26. jula 2007.

Antayev i drugi protiv Rusije, br. 37966/07, 3. jula 2014.

Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske, br. 51284/09, 30. septembra 2014.

Archip protiv Rumunije, br. 49608/08, 27. septembra 2011.

Assenov i drugi protiv Bugarske, 28. oktobra 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama*, 1998 VIII
Association Innocence en Danger i Association Enfance et Partage protiv Francuske, br. 15343/15 i
16806/15, 4. juna 2020.

Aswat protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 17299/12, 16. aprila 2013.

Aydin protiv Turske, 25. septembra 1997, *Izveštaji o presudama i odlukama*, 1997 VI

—B—

B protiv Rusije, br. 36328/20, 7. februara 2023.

Babar Ahmad i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 24027/07 i četiri drugih, 10. aprila 2012.

Baklanov protiv Ukrajine, br. 44425/08, 24. oktobra 2013.

Baranin i Vukčević protiv Crne Gore, br. 24655/18 i 24656/18, 11. marta 2021.

Barovov protiv Rusije, br. 9183/09, 15. juna 2021.

Barta protiv Mađarske, br. 26137/04, 10. aprila 2007.

Bataliny protiv Rusije, br. 10060/07, 23. jula 2015.

Bati i drugi protiv Turske, br. 33097/96 i 57834/00, ESLJP 2004-IV (izvodi).

Beganović protiv Hrvatske, br. 46423/06, 25. juna 2009.

Berliński protiv Poljske, br. 27715/95 i 30209/96, 20. juna 2002.

Blokhin protiv Rusije [VV], br. 47152/06, 23. marta 2016.

Boicenco protiv Moldavije, br. 41088/05, 11. jula 2006.

Bouyid protiv Belgije [VV], br. 23380/09, ESLJP 2015.

Burlya i drugi protiv Ukrajine, br. 3289/10, 6. novembra 2018.

Bursuc protiv Rumunije, br. 42066/98, 12. oktobra 2004.

Buturugă protiv Rumunije, br. 56867/15, 11. februara 2020.

—C—

Cangöz i drugi protiv Turske, br. 7469/06, 26. aprila 2016.

Cestaro protiv Italije, br. 6884/11, 7. aprila 2015.

Çevik protiv Turske (br. 2), br. 39326/02, 27. avgusta 2010.

Chember protiv Rusije, br. 7188/03, ESLJP 2008.

Chernega i drugi protiv Ukrajine, br. 74768/10, 18. juna 2019.

Ciorap protiv Moldavije, br. 12066/02, 19. juna 2007.

—D—

D protiv Latvije, br. 76680/17, 11. januara 2024.

D.F. protiv Latvije, br. 11160/07, 29. oktobra 2013.

D.M.D. protiv Rumunije, br. 23022/13, 3. oktobra 2017.

D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 38719/97, 10. oktobra 2002.

Dedovskiy i drugi protiv Rusije, br. 7178/03, ESLJP 2008 (izvodi).

Dembele protiv Švajcarske, br. 74010/11, 24. septembra 2013.

Đorđević protiv Hrvatske, br. 41526/10, ESLJP 2012.

Đurđević protiv Hrvatske, br. 52442/09, ESLJP 2011 (izvodi).

Dvořáček protiv Češke Republike, br. 12927/13, 6. novembra 2014.

—E—

E.G. protiv Republike Moldavije, br. 37882/13, 13. aprila 2021.
Egmez protiv Kipra (odl.), br. 12214/071, 18. septembra 2012.
Elberte protiv Latvije, br. 61243/08, ESLJP 2015.
El-Asmar protiv Danske, br. 27753/19, 3. oktobra 2023.
El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije [VV], br. 39630/09, ESLJP 2012.
Emin Huseynov protiv Azerbejdžana, br. 59135/09, 7. maja 2015.
Enzile Özdemir protiv Turske, br. 54169/00, 8. januara 2008.

—F—

Filippovy protiv Rusije, br. 19355/09, 22. marta 2022.

—G—

G.M. i drugi protiv Republike Moldavije, br. 44394/15, 22. februara 2023.
Gäfgen protiv Njemačke [VV], br. 22978/05, ESLJP 2010.
Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunije, br. 9718/03, 26. jula 2011.
Gevorgyan protiv Armenije, br. 231/16, 22. maja 2025.
Ghedir i drugi protiv Francuske, br. 20579/12, 16. jula 2015.
Ghişoiu protiv Rumunije (odl.), br. 40228/20, 29. novembra 2022.
Gorobet protiv Moldavije, br. 30951/10, 11. oktobra 2011.
Gözütok protiv Turske, br. 41412/21, 18. marta 2025.
Grzęda protiv Poljske [VV], br. 43572/18, 15. marta 2022.
Gutsanovi protiv Bugarske, br. 34529/10, ESLJP 2013 (izvodi).

—H—

Harkins i Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 9146/07 i 32650/07, 17. januara 2012.
Hasan İlhan protiv Turske, br. 22494/93, 9. novembra 2004.
Herczegfalvy protiv Austrije, 24. septembra 1992, Serija A br. 244.
Hristovi protiv Bugarske, br. 42697/05, 11. oktobra 2011.
Hristozov i drugi protiv Bugarske, br. 47039/11 i 358/12, ESLJP 2012 (izvodi).
Horion protiv Belgije, br. 37928/20, 9. maja 2023.
Hovhannisyan protiv Armenije, br. 18419/13, 19. jula 2018.
Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 57592/08, 17. januara 2017.

—I—

I.C. protiv Rumunije, br. 36934/08, 24. maja 2016.
I.C. protiv Republike Moldavije, br. 36436/22, 27. februara 2025.
I.E. protiv Republike Moldavije, br. 45422/13, 26. maja 2020.
Idalov protiv Rusije [VV], br. 5826/03, 22. maja 2012.
Identoba i drugi protiv Gruzije, br. 73235/12, 12. maja 2015.
Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije [VV], br. 48787/99, ESLJP 2004-VII.
İlhan protiv Turske [VV], br. 22277/93, ESLJP 2000-VII.
Ilias i Ahmed protiv Mađarske [VV], br. 47287/15, 21. novembra 2019.

Ilievi i Ganchevi protiv Bugarske, br. 69154/11 i 69163/11, 8. juna 2021.
Imakayeva protiv Rusije, br. 7615/02, ESLJP 2006-XIII (izvodi).
Indelicato protiv Italije, br. 31143/96, 18. oktobra 2001.
Ioan Pop i drugi protiv Rumunije, br. 52924/09, 6. decembra 2016.
Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 18. januara 1978, Serija A br. 25.
Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (revizija), br. 5310/71, 20. marta 2018.
Irina Smirnova protiv Ukrajine, br. 1870/05, 13. oktobra 2016.
Isayeva protiv Ukrajine, br. 35523/06, 4. decembra 2018.
Israilov protiv Rusije, br. 21882/09 i 6189/10, 24. oktobra 2023.
Iwańczuk protiv Poljske, br. 25196/94, 15. novembra 2001.
İzci protiv Turske, br. 42606/05, 23. jula 2013.

—J—

J.I. protiv Hrvatske, br. 35898/16, 8. septembra 2022.
Jalloh protiv Njemačke [VV], br. 54810/00, ESLJP 2006-IX.
Janowiec i drugi protiv Rusije [VV], br. 55508/07 i 29520/09, ESLJP 2013.
Jeronovičs protiv Latvije [VV], br. 44898/10, 5. jula 2016.

—K—

Kagirov protiv Rusije, br. 36367/09, 23. aprila 2015.
Kalashnikov protiv Rusije, br. 47095/99, ESLJP 2002-VI.
Karachentsev protiv Rusije, br. 23229/11, 17. aprila 2018.
Kasim Ödemir i Mehmet Özdemir protiv Turske, br. 18980/20, 3. decembra 2024.
Khadzhialiyev i drugi protiv Rusije, br. 3013/04, 6. novembra 2008.
Khan protiv Francuske, br. 12267/16, 28. februara 2019.
Khasanov i Rakhmanov protiv Rusije [VV], br. 28492/15 i 49975/15, 29. aprila 2022.
Khlaifia i drugi protiv Italije [VV], br. 16483/12, ESLJP 2016 (izvodi).
Konstantin Markin protiv Rusije, br. 30078/06, 22. marta 2012.
Kudła protiv Poljske [VV], br. 30210/96, ESLJP 2000-XI.
Kurt protiv Austrije [VV], br. 62903/15, 15. juna 2021.

—L—

L i drugi protiv Francuske, br. 46949/21 i još dva predmeta, 24. aprila 2025.
Labita protiv Italije [VV], br. 26772/95, ESLJP 2000-IV.
Lapunov protiv Rusije, br. 28834/19, 12. septembra 2023.
López Ostra protiv Španije, 9. decembra 1994, Serija A br. 303-C.
Luca protiv Republike Moldavije, br. 55351/17, 17. oktobra 2023.
Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine, br. 12482/14 i 39800/14, 21. januara 2021.
Lyalyakin protiv Rusije, br. 31305/09, 12. marta 2015.
Lyapin protiv Rusije, br. 46956/09, 24. jula 2014.

—M—

M. i drugi protiv Italije i Bugarske, br. 40020/03, 17. decembra 2021.
M.B. i drugi protiv Slovačke, br. 45322/17, 1. aprila 2021.

M.C. protiv Bugarske, br. 39272/98, ESLJP 2003-XII.
M.F. protiv Mađarske, br. 45855/12, 31. oktobra 2017.
M.G. protiv Litvanije, br. 6406/21, 20. februara 2024.
M.G.C. protiv Rumunije, br. 61495/11, 15. marta 2016.
M.P. i drugi protiv Bugarske, br. 22457/08, 15. novembra 2011.
M.S. protiv Hrvatske (br. 2), br. 75450/12, 19. februara 2015.
M.S. protiv Italije, br. 32715/19, 7. jula 2022.
M.S.S. protiv Belgije i Grčke [VV], br. 30696/09, ESLJP 2011.
Mafalani protiv Hrvatske, br. 32325/13, 9. jula 2015.
Makaratzis protiv Grčke [VV], br. 50385/99, ESLJP 2004-XI.
Maslova i Nalbandov protiv Rusije, br. 839/02, 24. januara 2008.
Mătăsaru i Savițchi protiv Moldavije, br. 38281/08, 2. novembra 2010.
Članovi Zajednice Jehovinih svjedoka u Gldaniju i drugi protiv Gruzije, br. 71156/01, 3. maja 2007.
Milanović protiv Srbije, br. 44614/07, 14. decembra 2010.
Mocanu i drugi protiv Rumunije [VV], br. 10865/09 i dva druga, ESLJP 2014 (izvodi)
Mozer protiv Moldavije i Rusije [VV], br. 11138/10, 23. februara 2016.
Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije, br. 13178/03, ESLJP 2006-XI.
Murray protiv Nizozemske [VV], br. 10511/10, 26. aprila 2016.
Muršić protiv Hrvatske [VV], br. 7334/13, ESLJP 2016.
Musayev i drugi protiv Rusije, br. 57941/00 i dva druga, 26. jula 2007.
Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske [VV], br. 24014/05, 14. aprila 2015.
Myumyun protiv Bugarske, br. 67258/13, 3. novembra 2015.

—N—

N.B. protiv Slovačke, br. 29518/10, 12. juna 2012.
N.H. i drugi protiv Francuske, br. 28820/13 i dva druga, 2. jula 2020.
Najafli protiv Azerbejdžana, br. 2594/07, 2. oktobra 2012.
Naoumenko protiv Ukrajine, br. 42023/98, 10. februara 2004.
Necdet Bulut protiv Turske, br. 77092/01, 20. novembra 2007.
Neshkov i drugi protiv Bugarske, br. 36925/10 i pet drugih, 27. januara 2015.
Nesibe Haran protiv Turske, br. 28299/95, 6. oktobra 2005.
Nevmerzhitsky protiv Ukrajine, br. 54825/00, ESLJP 2005-II (izvodi).
Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije [VV], br. 41720/13, 25. juna 2019.

—O—

Ochigava protiv Gruzije, br. 14142/15, 16. februara 2023.
Oganezova protiv Armenije, br. 71367/12 i 72961/12, 17. maja 2022.
O'Keeffe protiv Irske [VV], br. 35810/09, ESLJP 2014 (izvodi).
Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin protiv Ukrajine, br. 1727/04, 24. juna 2010.
Öneryıldız protiv Turske [VV], br. 48939/99, ESLJP 2004-XII.
Orhan protiv Turske, br. 25656/94, 18. juna 2002.

—P—

P.M. i F.F. protiv Francuske, br. 60324/15 i 60335/15, 18. februara 2021.
Pantea protiv Rumunije, br. 33343/96, ESLJP 2003-VI (izvodi).
Petrosyan protiv Azerbejdžana, br. 32427/16, 4. novembra 2021.

Pranjić-M-Lukić protiv Bosne i Hercegovine, br. 4938/16, 2. juna 2020.
Premiininy protiv Rusije, br. 44973/04, 10. februara 2011.
Price protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 33394/96, 10. oktobra 2001.
Pulfer protiv Albanije, br. 31959/13, 20. novembra 2018.

—R—

R.B. protiv Estonije, br. 22597/16, 22. juna 2021.
R.R. protiv Poljske, br. 27617/04, ESLJP 2011 (izvodi).
R.R. i R.D. protiv Slovačke, br. 20649/18, 1. septembra 2020.
R.S. protiv Mađarske, br. 65290/14, 2. jula 2019.
Ramirez Sanchez protiv Francuske [VV], br. 59450/00, ESLJP 2006-IX.
Razzakov protiv Rusije, br. 57519/09, 5. februara 2015.
Rodić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, br. 22893/05, 27. maja 2008.
Rooman protiv Belgije [VV], br. 18052/11, 31. januara 2019.
Romanov i drugi protiv Rusije, br. 58358/14 i pet drugih, 12. septembra 2023.
Roth protiv Njemačke, br. 6780/18 i 30776/18, 22. oktobra 2020.

—S—

S.F.K. protiv Rusije, br. 5578/12, 11. oktobra 2022.
S.M. protiv Hrvatske [VV], br. 60561/14, 25. juna 2020.
S.P. i drugi protiv Rusije, br. 36463/11 i deset drugih, 2. maja 2023.
Sabalić protiv Hrvatske, br. 50231/13, 14. januara 2021.
Salakhov i Islyamova protiv Ukrajine, br. 28005/08, 14. marta 2013.
Salman protiv Turske [VV], br. 21986/93, ESLJP 2000-VII.
Sanchez-Sanchez protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 22854/20, 3. novembra 2022.
Satybalova i drugi protiv Rusije, br. 79947/12, 30. juna 2020.
Savran protiv Danske [VV], br. 57467/15, 7. decembra 2021.
Schmidt protiv Njemačke (odl.), br. 32352/02, 5. januara 2006.
Selçuk i Asker protiv Turske, 24. aprila 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama*, 1998-II.
Selmouni protiv Francuske [VV], br. 25803/94, ESLJP 1999-V.
Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije, br. 36378/02, ESLJP 2005-III.
Shlykov i drugi protiv Rusije, br. 78638/11 i tri druga, 19. januara 2021.
Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine, br. 15367/14 i 13 drugih, 21. januara 2021.
Simeonovi protiv Bugarske [VV], br. 21980/04, 12. maja 2017.
Spivak protiv Ukrajine, br. 21180/15, 5. juna 2025.
Škorjanec protiv Hrvatske, br. 25536/14, 28. marta 2017.
Slyusarev protiv Rusije, br. 60333/00, 20. aprila 2010.
Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 33985/96 i 33986/96, ESLJP 1999-VI
Soare i drugi protiv Rumunije, br. 24329/02, 22. februara 2011.
Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. jula 1989, Serija A br. 161.
Stevan Petrović protiv Srbije, br. 6097/16 i 28999/19, 20. aprila 2021.
Suleymanov protiv Rusije, br. 32501/11, 22. januara 2013.
Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije [VV], br. 32541/08 i 43441/08, ESLJP 2014 (izvodi)

—T—

T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24724/94, 16. decembra 1999.

T.M. i C.M. protiv Republike Moldavije, br. 26608/11, 28. januara 2014.
Tabesh protiv Grčke, br. 8256/07, 26. novembra 2009.
Tali protiv Estonije, br. 66393/10, 13. februara 2014.
Talpis protiv Italije, br. 41237/14, 2. marta 2017.
Tarak i Depe protiv Turske, br. 70472/12, 9. aprila 2019.
Taştan protiv Turske, br. 63748/00, 4. marta 2008.
Trévalec protiv Belgije, br. 30812/07, 14. juna 2011.
Tunikova i drugi protiv Rusije, br. 55974/16 i tri druga, 14. decembra 2021.
Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. aprila 1978, Serija A br. 26.

—V—

V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24888/94, ESLJP 1999-IX.
V. C. protiv Slovačke, br. 18968/07, ESLJP 2011 (izvodi).
V. D. protiv Hrvatske (br. 2), br. 19421/15, 15. novembra 2018.
V. I. protiv Republike Moldavija, br. 38963/18, 26. marta 2024.
V. K. protiv Rusije, br. 68059/13, 7. marta 2017.
Valašinas protiv Litvanije, br. 44558/98, ESLJP 2001-VIII.
Varnava i drugi protiv Turske [VV], br. 16064/90 i osam drugih, ESLJP 2009.
Verzilov i drugi protiv Rusije, br. 25276/15, 29. avgusta 2023.
Vincent protiv Francuske, br. 6253/03, 24. oktobra 2006.
Vinter i drugi [VV], br. 66069/09 i dva druga, ESLJP 2013 (izvodi).
Virabyan protiv Armenije, br. 40094/05, 2. oktobra 2012.
Virgiliu Tănase protiv Rumunije [VV], br. 41720/13, 25. juna 2019.
Volodina protiv Rusije, br. 41261/17, 9. jula 2019.
Vučković protiv Hrvatske, br. 15798/20, 12. decembra 2023.

—W—

Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 12350/04, ESLJP 2006-X.
Wieser protiv Austrije, br. 2293/03, 22. februara 2007.
Willcox i Hurford protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 43759/10 i 43771/12, ESLJP 2013.
Women's Initiatives Supporting Group i drugi protiv Gruzije, br. 73204/13 i 74959/13, 16. decembra 2021.

—U—

Ukrajina i Nizozemska protiv Rusije [VV], br. 8019/16 i tri druga, 9. jula 2025.

—X—

X i drugi protiv Bugarske [VV], br. 22457/16, 2. februara 2021.

—Y—

Y. protiv Slovenije, br. 41107/10, ESLJP 2015 (izvodi).
Y. P. protiv Rusije, br. 43399/13, 20. septembra 2022.

Yakovlyev protiv Ukrajine, br. 42010/18, 8. decembra 2022.

Yankov protiv Bugarske, br. 39084/97, ESLJP 2003-XII (izvodi).

Yaroslav Belousov protiv Rusije, br. 2653/13 i 60980/14, 4. oktobra 2016.

Yotova protiv Bugarske, br. 43606/04, 23. oktobra 2012.

—Z—

Z protiv Češke Republike, br. 37782/21, 20. juna 2024.

Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 29392/95, ESLJP 2001-V.

Z. A. i drugi protiv Rusije [VV], br. 61411/15 i tri druga, 21. novembra 2019.

Zontul protiv Grčke, br. 12294/07, 17. januara 2012.